

SPRIEVODCA

BARDEJOVOM

BARD.-KÚPEĽAMI

ZBOROVOM

obsahujúci i ich dejiny, umelecke
starožitnosti a iné pamätihodnosti

Sostavili:
ANDREJ KUZ
spr. učiteľ
V. BARD. - KÚPEĽ

NARÁDARSTVO:
KN/HITLAČIAREN M. BLAYER
BARDEJOV 1931.

SPRIEVODCA

BARDEJOVOM — BARD.-KÚPELAMI
— ZBOROVOM

obsahujúci

i ich dejiny, umelecké starožitosti
a iné pamätihodnosti.

Sostavil:

ANDREJ KUZMA

spr. učiteľ

V. BARD.-KÚPELOCH.

Nakladateľstvo: Kníhtlačiareň
M. BLAYER A SYN, BARDEJOV, 1931

*

Prechádzka Bardejovom.

Sme na nádraží bardejovskom. Leží na severovýchodnom kraji mesta. Pri príchode vlakov je to ináč ľudoprázdne miesto obývané hlučne čiastočne od kriku tu sospupených detí a čiastočne od debatovania kočišov a šoferov, do čoho sa zamiešajú aj majitelia (vlasne chlebo-darcovia predošlých) drožiek a aut. Hja, nie je to divné! Ich je mnoho a cestujúcich málo. Akiste slabý je cudzinecký ruch v Bardejove. Miestni zase sa nedávajú vozíť, iba len vtedy a i to len tí, ktorí po nejakom »mulatságu« zakončivšom v železničnej reštaurácii veľmi citia točenie sa zeme v svojich zmorených hlavách. No, každý majiteľ tých taradajôk by chcel niečo zarobiť. Očakávanie toho robí ich nervoznými Preto nech sa nik nezastaví nad ich počínaním a zvláštnym chovaním. Neraz sa stane i to, že pre výsledky ich čakateľskej nervozity musia pred súd, kde sa priateľsky vyrovnajú a rozídu ľahším vačkom. V letnej dobe už veselší sú tí drožkáři V Kúpeľoch je sezóna. Prichádzajú hosti. Je teda zárobok zaistený. Po príchode vlaku, kým sa cestujúci neumiestnia po

vozidlách, nie je konca — kraja ohlušujúcich ná-
bídok, pri čom niektorý z ponúkačov pride aj o
svoj čistý a pekný hlas. Škoda a veľká škoda, že
si dotyční nebrúšia svoje cenné hrdielka iným
spôsobom a na inom mieste.

My ostaneme v Bardejove obzreť si to v
stredoveku tak chýrne a významné mesto. Preto
idúc od nádražia cez chodník medzi stromoradiám
obrátime sa v ľavo teda v južnom smere, nie po
hradskej vedúcej z Kúpeľov, ale po kamennom
dlaždníku pred domami. Čoskoro dorazíme k mo-
derne zariadenému, motorovému mlynu, majetku
mesta Bardejova, vydanému v prenájom. Volajú
ho stredným mlynom, lebo je ešte proti nádražiu
v smere východnom jeden menší mlyn, za ktorým
ten nasleduje. Za ním je zase jeden mlyn, lebo
ináč by ten nemohol byť stredným. Uvidíme ho (tretí
mlyn) pozdejšie na konci tejto ulice, ktorá sa teraz
pred nami otvára v smere západnom to jest v
pravo. Menuje sa Dlhým radom, čo je i v sku-
točnosti. Zade idúc ovšem chodníkom cementovým
v ľavo spozorujeme tak zv. »bránku«, vchod do
vnútorného mesta. Bola to i za starodávna brána
so zdvíhacím mostom. Zprava a zľava sú viditeľné
múry niekdajšieho opevnenia. Pod nimi v smere

už označenom tečie »Mlynský jarek« proti nám.
V značnej výške do očí nám udrú dosť zachovalé
pozostatky bašty menovanej »Thurm hinter den
Pfarrhof«. Bola pri požiari poškodená v 4 máji r.
1902. Ešte donedávna bol na nej viditeľný cimer
mesta a címer býv. Uhorska. Svoje hore označené
meno dostala, lebo skutočne je za farou (rím.
kat.), ktorú čoskoro lepšie uvidíme.

Teraz spomneme si na prebudovaný kantor-
ský byt s modlitebňou cirkvi evan. aug. v.
(pred poštátním všetkých škôl v Bardejove bola
tu škola teže cirkvi) a hneď pred tým na kostol
teže cirkvi postavený v r. 1808. Tého dve
stavania ležia na ľavej strane hradskej. Pri chod-
níku zprava práve tu, kde sa končí prvá čiastka.
Dlhého radu je fara zase tej cirkvi ale slovenskej.
Fara tak zv. nemeckej cirkvi evan. je o jedno
prázdne miesto (tu bol dakedy mestský majer) a
o 3 budovy ďalej.

K severu sa nám otvorí obraz najnovšej
štvrť mesta, kde je aj elektrárň (v susedstve
evanj. cintorín) postavená ešte okolo r. 1905—6.
V južnom smere sa rozprestiera vlastne vyzdvi-
huje hlavná čiastka mesta niekdajš »rynok«, teraz
Masarykovo námestie. Ihneď z kraja je už spo-

menutá rk. fara na ľavej a rk. veľký kostol zvaný po sv. Āgidovi s budovou starého gymnázia v susedstve (teraz katolícky kruh, má dobré víno k dostaniu) na pravej ruke. Tu stála mohutná bašta severná, pod ktorou bola brána so zdvihacím mostom nad hradebnými šiancami. Ztade dobre sa dá vidieť skvostná budova niekdajšieho Rathausu, ratuša, mestského domu, v ktorom je nateraz umiestnené krajinské (pred tým šarišské) muzeum.

Námestie s jeho starožitnosťami a zájmovosťami necháme na koniec našej prechádzky. Zайдme si teda do blízkeho hotelu »Republiky« na gáblík, aby sme sa potúlili k ďalšej ceste. Nad miestnosťami hostinca sa nachádza miestny Odbor Sl. Matice, starý kasino a izby pre ubytovanie povesných. Pokračovanie tejto budovy v západ je mestské divadlo, kde sa odbavia nielen ochotnícke div. predstavenia ale i iné zábavy občanov. V tom istom smere bezprostredne sa ľahá košatými stromami ohraničená »prechádzka« »promenáda«, kde sa ráda prechádza mestská mládež hlavne vo večerných hodinách z pochopiteľných dôvodov. Táto promenáda sa končí pri starom dome izr. modlitebne, čo slúži za byt miestneho rabína.

Idúc cez prechádzku v pravo za už označenou nem. evanj. farou je prastará budova »Čierneho orla«. Tu je i dnes jako aj v starých dobrých časoch hostinec s vozárňou. Jako ale počúť, čo skoro sa premení v modernú, dvojposchodovú budovu, kde budú umiestnené všetky okresné úrady v Bardejove sa nachádzajúce. V ľavo trochu ďalej na druhej strane hradskej a promenády sa otvára ulica, z ktorej ale pre strminu (vedie cez most a miesto niekdajších hradebných stien) len málo vidieť Strmina sa menuje túna »fortkou«, čo značí, že i tu bol menší východ (nie brána) z mesta. Ten východ nebol práve na tom mieste, ale trochu ďalej smerom ku kostolu. To ukazuje dom v záhrade okruhlejšej podoby viditeľný pekne z promenády v záhrade. Už stavba prezradzuje, že to bola menšia bašta asi na ochranu tejto »fortky« postavená. Pred tým spomenutá ulica sa nazýva Kláštorskou, lebo na jej konci v skutku stojí kláštor s kostolom radu sv. Františka.

Za rabinovým domom ešte ďalej pokračuje Dlhý rad. Konec toho ukazuje jedna veľká budova novým mlynom menovaná a už raz spomenutá. Tomu účelu slúžila, teraz je ale pretvorená na dorábanie elek. prúdu turbinou na osvetlenie mesta.

Pri nej skromnej sa uľahuje pred nedávnou dobou ešte prácou veselá vodná pila. Teraz len niekedy sa ozve, aby už starších občanov, ktorí sa páťajú na jej slávu, upozornila, že ešte žije Ztade prv na sev. západ a tak priamo na západ vedie cesta do obce Mokroluhu. V tom smere ale ešte v meste dostaneme sa do Novej ulice, k parnej pile, k mestskému bitúnku a cez mýto idúc až k v novej dobe vybudovanému barakovému táboru, kde je horský prápor č. 11.

Tu časť mesta ovšem len vtedy prezreme, ak máme k tomu nadostač času. Ináč pri rabínovom dome obrátíme sa k mlynskému jarku. Cez most prejdúc v ľavo sa rozprestierajú pozostatky šiancovej priekopy (groble) (teraz je v nej sklaďte drev a dosák) a nad ňou ešte v dobrom stave stojacia dlhá budova, v ktorej sa už od dávna nachádza veľký sklad soli. (V starších časoch bol tu soľný úrad). Neujde našim očiam ani križu podobný a murovaný pomník, ktorý je v prídomovej záhradke p. Fr. Hažíra. Je to pomník mestského sudcu, Juraja Wintera, ktorý tu bol zabitý pri ochrane mesta r. 1679. V pravo sú verejné jatky a nad nimi kaplnka sv. Jána Nepom. Teraz prejdúc popri hostinci na »Bráne« po-

menovanej (má dobré pivo) najdeme sa na objemnom Školskom námestí. Pred nami dvíha sa impozantná budova niekdajšej gymnázie štvortriednej z r. 1896. Teraz máme v nej št. mestiansku školu. O pár rokov ďalej je tiež nie menej vynikajúca stavba št. ľud. školy vybudovaná r. 1901. Obidve paloty vystavilo mesto a poslednú vydržiava az podnes, čo svedčí o príkladnej obetavosti mestského predstavstva v oči kultúry.

V pravo sa roztvára Halpušova (Halb-busch) ulica končiaca sa cintorinom a kostolikom zasväteným sv. Michalovi. Posmešne menujú tú ulicu aj »bosou«. To pomenovanie pochádza ztade, že tá ulica bola obývaná takmer úplne tkáčmi až do nedávnych čias. Jako je známo, tkáči pri práci ukrosien sú bosí. Nuž, keďže chlapi boli tu stále bosí, ulica musela ostať bosou. Pozoruhodný je aj ten fakt, že niet azda ani v jednej ulici mesta toľko detí jako tu a všetky sú ovšem bosé. Keď teda vymizli tkáči, množstvo bosých detí ale nie. Preto odôvodnené je, aby i naďalej ostala tá ulica bosou. Zaujímavé je o tejto ulici aj tá drobnosť, že keď si tunajší uličan kúpi nožik za jeden »grajciar«, povolá do seba svojich súsedov a nato pijú oldomáš. Na prvý pohľad slúži to akiste na

výsmech. V skutku ale má to krásny význam, lebo prezradzuje bratský a láskyplný život tujších.

V lavo sa šíri ulica Hviezdoslavova. Vedie na námestie. Tu sa dvíhala z budovy (už raz označenej) sofného skladu tam, kde je teraz lahôdkarský obchod p. J. Fudema, štvohranná veža hodinová alebo nem. »Wallenthor«. Pod ňou a ztade viedla západná brána (preto je pomenovaný tujnájší hostinec »Branou«, kde kolkáreň je už v šiancovej priekope). Od veže az ku konci terajšej budovy hostinca z jednej a druhej strany boli múry a asi v prostriedku výbežkami zaopatrené smerom do priekop. V pravom výbežku boli steny vysoké a v nich diery asi pre výstrel nechané. V ľavom výbežku bol domček, v ktorom bývala židovská babička (Dľa pamäti z deväťdesiatych rokov min. storočia). Je to miesto zdvíhacieho mosta vedúceho zpod veže ho dínovej smerom západným.

Na dvore št. ľud. školy sa môžeme pokochať v úplnom dobrom stave stojacej veži (bašte) okruhlejšej, ktorá samozrejme stála na kraji ohrady tak, že dvor a budova spomenutej školy, potom dvor a stávanie mešť. školy ležia na vyplnenom mieste

ohradnej priekopy (groble). (Z pamäti). Ztade už dobre je viditeľný kostol (len čiastočne gotický) a kláštor r. sv. Františka. Posledný bol pred rokmi živý a plný mníchami Františkánmi, kedy vyučovali na miestnom gymnáziu (4 triedy) a ľudovej škole (4 tr.). Teraz je tichý a zanechaný. Bývajú v ňom iba dvaja mnisi a frater. Na dvore i tu je okruhlá bšta v pôvodnom stave s dobrou pivnicou pre ešte lepšie víno.

Ďalej idúc prejdeme okolo gr. kat. fary a dvojvežovej cirkvi budovanej v r. 1901-2 v románskom slohu a pridáme k tehlovým plotom obohnanej nemocnici, ktorá bola ešte len nedávno mestská a mestom aj postavená r. 1892. Teraz je rozšírená a patrí do kompetencie Krajiniského úradu. Túto nemocnicu musíme si preto spomenúť, lebo na jej priestore hneď pri plotovom múre vo vnútri v pravo stojí kamenný pomník zvaný »Köpf stock« (popravné miesto, vulg. „božia muka“) pôdoby hoľubníka s lampou elektrickou pred niekoľkými rokmi (»Todtenleuchte«). Teraz je soška sv. Jozefa s Ježiškom v ňom. Tu teda vykonávali popravy. K tomu malo mesto dvoch katov. Na prísnošť predpisov starého Bardejova v 16-17 storočí poukazuje tá okolnosť, že jednoduchú krádež trestali smrťou.

Tak na pr. jedného mladíka na križ dali pribiť pre krádež; jednu ženu upálili pre odcudzenie medu; zase jedného mladého človeka obesili tiež pre ukradnutie šatky (zo zápisnice smrteľných rozsudkov.)

Skoro za nemocnicou obrátiac sa k východu opäť uvidíme čiastku ohradnej priekopy (groble). Teraz mesto drží v nej palivové drevo. Cez ňu na oblukoch je postavená dlhšia budova s bytom hasičského trubača a skladištom hasičských nástrojov a striekačok. Na tom mieste bol zdvíhací most vedúci k starej hradskej a južnej brány mesta.

Príjdúc k terajšej hradskej vedúcej z námestia v južnom smere ku Kľušovu a Prešovu ukáže sa nám pekná panoráma juhovýchodnej časti mesta. V pravé vedie spomenutá hradská ulica Prešovskou Predtým bola menovaná „Hrnčiarskou“, poľažne „Harčarskou.“ Prečo nevolajú tú ulicu i teraz tak? Naši starí predkovia pomenovali ju zaiste preto „Töpfergasse“, lebo tu bývalo mnoho hrnčiarov baredejovských. Na pravom konci ulice je hrobitov s kostolikom pomenovaným po sv. Jakubovi. Na ľavo trochu ďalej sa rozprestiera z početných chalúp pozostávajúca a vždy hlučná osada miestnych Čigánov.

Pred nami na východ sa šíri tak zv. »Starý

blich« pozdĺž potoka Lukavice pozostávajúcich z menších uličiek a v nich zo skromných domčekov obývajúcich zväčša tunajšími roľníkmi a nádeníkmi. Meno »Starý blich« pochádza z nem. slova bleichen (bieliť), lebo sa na týchto miestach bieli lo v stredovekovom óchode chýrne baredejovské plátno. Nie je div teda, že tkáčstvo patrilo vtedy v tomto meste k popredným remeslám. Prirodzene bolo tu i tkáčov v hodnom počte. To sme aj zistili pri spomenutí Halpušovej ulice (bosej). Nad Starým blichom poľažne nad tak zv. »Postajkom« (musíme veru párkrát poposť, kým hore ním vyjdeme; krajná strana Starého blichu k severu v ľavo) milo na nás učinkuje utešeným pohľadom krásna Kalvária so svojimi kapinkami v háju podobnom a ihličnatom lese.

Konečne naše zraky obrátime k námestiu, ktoré nám ztade hlavne veľkým kostolom tiež poskytnie nie každodenný obraz.

No, čas je peniaze, dlho sa tu nemôžeme zastavovať, ale ideme ulicou v smere severnom. Asi v prostriedku ulice na ľavo v pozadí domu pána Kostrabského vidíme zase jednu baštu ešte dosť zachovalú. Oproti tomu na druhej strane otvára sa nízka ulička menovaná »Na bradbách«.

Vedie pozdĺž múrov hradebných, čo tušíš dá aj pomenovanie. Pravda, z nich už len sem a tam možno niečo vidieť. Čoskoro sme na Hlavnom námestí (Masarykovom). Pred tým ale musíme zbadať starý stĺpový dom rodiny Gründlovej. Odtiaľ sa začína vlastne sa šíri srdce mesta. Je to mimoriadne účinkujúce a malebné, azda i jedinečné v svojej nevelkosti a predsa objemný priestor zaujacie miesto, kde sa cez mnohé storočia tak rôzne a historické udalosti odohrávaly. Tento dom ešte upevní monumentálna a už spomenutá budova muzea, ktorá práve v prostriedku okrášľuje svoje okolie. Ako vidieť je dláždené obyčajnými riečnymi kameňmi z Tople vzatými. »Korzo« tiež nechýba. Vedie, ako všade, popri domoch. Od roku 1894 je vykladané keramikovými štvorčekami. Pred tým bolo vydláždené širokými kamennými plochami. Pri korze sú nasadené v rovnakej vzdialenosti agáty každoročne do guľata ostríhané. Na pekný výzor rynku sa tu venuje dostatočnej pozornosti. Domy ovšem sú starého pôvodu. Pochádzajú z 15. a 16. storočia. To ukazujú hlavne gotické brány. Na niektorom tá staroba ešte je viditeľná. Ináč z nich väčšina je už prebudovaná.

Kedže sme sa do sýta nakochali v krásach

námestia, tak tiež i v zelenom pozadí (kde sú už záhrady a polia), ba aj za riekou Topľou sa zdvíhajúcom pahorku Vinbarkom (Weinberg) menovanom, potom v ďalších modrých lesoch Kamennej hory, musíme napredovať ďalej, aby sme si všetko obzreli, čo je nato súčasne a pamätihodné.

Hneď v ľavo sa otvára ulica ku kláštoru volaná dľa mena radu Františkánskou. Na tejto strane námestia nenajdeme spomenutiahodných domov. Iba asi v $\frac{2}{3}$ diaľke, kde sa ukazuje vchod do už spomenutej Hviezdoslavovej ulice, zbadáme zvlášťne tri obluky murované a spájacie najstaršiu lekáreň (v pravo) s »Weinhausom« (v ľavo). Posledný jednoposchodový dom (Weinhaus) patrí mestu. V prizemí je už od nepamäti miešaný obchod starej fy. p. st. Titusa Jármayho. Na poschodí je umiestnená Expositúra fin. riaditeľstva. Za starodávna tu bola rk. obec. ľudová škola chlapčenská, kde učievali civilní učitelia a mnísi radu sv. Františka. Pod budovou je rozsiahla pivnica. Tu držiavalo si na vinice dávno tak bohaté mesto svoje zásoby vína. V susedstve »Weinhausu« je dom označený mram, tabuľou. Na nej je zvečnený menom a podobizňou Vojtech Kéler, chýrny hud. skladateľ svojho času a narodený tu r. 1820.

Vrátiac sa späť k južnej strane námestia (kde sme pred tým sem vstúpili) obráťme si zrak na východ. Tu uvidíme starý dom Gallého (terajší majiteľ p. L. Lövy) so zachovalým frescom a gotickou bránou. Po korze idúc ďalej zastavíme sa pri pohľade nadol strmej uličky zvanej „Veternou“ (Prečo? Takmer vždy je tu prievan). Vedie na Starý blich. Ztade je viditeľný aj potok Lukavica. Hneď vľavo na rohu je dom s pivnicou veľkých dvier. V nej sa nachádzala mučiareň. Tu mučením prinucovali ľudí podozreých v spáchaní nejakého zločinu k priznaniu. Mučenie bolo hrozné. Nohy, prsty obvineného boli železnými šraubami stisknuté, na nato súčasť doske ponafahované, čiastky tela lámané, do výšky povýňahované, prípadne pálené alebo ostrým nástrojom pichané, dotiaľ, kým nevytiskli z nešťastníka to, čo chceli vedieť. Takým spôsobom zachovávali poriadok a pokoj v tehdejšej dobe medzi obyvateľstvom.

Dobre nižšie sa rozprestiera tmavá a pevná bašta zvaná „Dicke Bastei“. V nej okolo r. 1903-4 bodrí bardejovčania videli strašiaka v podobe jednej sovy. Bolo z toho vípu a smiechu! Oproti nej vľavo stojí jednoposchodový dom menovaný kasárňou. Tomu účelu aj slúžil v polovici minu-

tého storočia, keď bolo vojsko v Bardejove. Neskôršie v tejto budove našla miesto chýrna rezbárska škola Hölzelova. Morus Hölzel bol pražský rodák. Svoje štúdiá končil čiastočne v Prahe a čiastočne vo Viedni. Do bývalého Uhorska ho povolali v r. 1872 jako známeho umelca v svojom obore. On previedol všetky práce rezbárske vo vtedy renovovanom gotickom kostole bardejovskom a košickom. K vôli vykonaniu tunajších prác prišiel do Bardejova r. 1884. Tu sa trvale usadil založiac rezbársku školu zakladajúcu sa na vyučovaní praktickom v dielňach. V tejto škole boli zhotovené nové varhany a kazateľňa pre košický Dom, hlavný oltár prešovskej a zborovskej izr. modlitebne. Hlavný oltár vysoký 15,5 m v miestnom kostole Ägidiovom je tiež jeho dielom. Okrem toho previedol rôzne opravy a restaurácie kostolov stavaných vo všetkých slohoch po celej krajine. V susedstve je št. opatrovňa vystavená r. 1901. Tá spolu s dielňami Hölzelovými zhorela v ohromnom požari vypuknuvšom v 4 máji r. 1902 z neďalekej chalúčky na Starom blichu, kedy nedošlo k smiernej škody utrpeli pohorenci. Táto teraz ovšem už opravená stavba stojí na mieste zasypaných hradebných priekop.

Podme zase na námestie (ovšem jen vtedy, ak sme boli dolu obzreť predošlé miesta) ta, kde sa začína Veterná ulica. Ideme po východnej strane námestia, ktorá až do konca tiež pohorela v pred tým označenej dobe. Asi v prostriedku uvidíme väčší, dvojstranný a jednoposchodový dom. Pred ním je prechádzka širšia a železným plotom ohraničená. To je tiež majetok mesta. V ňom na poschodí sú umiestnené mestské úrady, na pravo v prízemí okresný úrad a vľavo súkromné obchody. Kým mestské úrady boli v budove terajšieho muzea teda do roka 1904, zatiaľ tu na prízemí v pravo sídlila pošta a vľavo stará mestská reštaurácia (preto ten výbežok na korze). Na poschodí terajšia sieň starostu a sieň zasedacia slúžila k zabávam mešťanov a ostatné miestnosti za čítarne Katolíckeho kruhu.

Zo starších domov našu pozornosť vzbudí na tejto strane zaiste dom „Gantzaugha“. Na stene vidíme krásne a dobre zachovalé fresco, kde hroznovou révou obklúčená ruka s ukazováčom drží zemeguľu. Viditeľný je aj známy trojuholník s okom jakožto odznak Božskej prozreteľnosti. Tu počítame následovný nápis nemecký: „Gott allein erhalt und regt Was den „Gantzt“

Erdreich tregt und sein „Augh“ Tag und Nacht Ueber sein Christen wacht“.

Pod týmto veršom su erby starých rodín Gantzaugových a Dessewiffových. Nad hlavnou bránou (slúži teraz za otvor obchodu) je zase ten nápis: „Wer Gott Tragt Der Woll Bavt 1. 5. 6.“ Čo skoro je táto strana pretrhnutá ulicou menovanou Pošovou. Práve na rohu zprava stojací dom musíme si tiež pripomenúť. Na prízemí je teraz Tatra banka a na poschodí úraduje už od nepamätí berný úrad. Zastavíme sa pri ňom preto, lebo je pamätný v histórii mesta. Totižto v ňom sa schádzali a konali bohuslužby svojmu katolíckemu presvedčeniu verní vtedy, keď z Ägidovho kostola za reformácie boli vytisknutí. Stalo sa to preto, lebo celá mestská rada s väčšou čiastkou obyvateľstva prijala nové náboženstvo evanjelické a jako väčšina prevzala a si zadržala i menovaný kostol. Námestie sa končí rím katolíckou farou. Tá je tiež majetkom mesta majúci patronátske záväzky nielen k nej a hl. kostolu ale i k iným kostolom a farám z neďalekých dedín, ktorých chotáre niekedy patrily mestu jakožto jeho majetky. O budove starého gymnázia (bezprostredne leží pri hl. kostole, má čer-

venú vežičku, z ktorej hlas zvonca oznamoval začiatok a koniec vyučovania) si zaznamenáme to, že ešte v šk. r. 1893-94 učili tu mnísi radu sv. Františka a svetskí profesori. V nasledovných rokoch ale bola zatvorená. Až r. 1896 — 97 bola tu zase umiestnená I trieda novosriadenej a otvorenej školy. gymnázia, keďže nová budova ešte nebola hotová. V jaseň r. 1897 ale žiaci zapisavši sa na šk. r. 1897—98 slávili svoje „vení sancte“ už v novej palate obetovanej osvete.

Teraz môžeme si obzrieť múzeum. Je otvorené každý deň v dobe úradných hodín. Vstupné sa platí 1 Kč za osobu. Zdarma možno ho prezrieť v stredu a nedeľu.

Skončiac prehliadku múzea prejdeme do kostola (Kľúč je k dostaniu u kostolníka. Bársky, ktorý chlapec alebo strážnik ho donesie. Ináč býva na promenáde za hotelom Republikou na ľavo v dome Kleinovom. Zmienili sme sa o tom dome ako o býv okružnej veži postavenej na ochranu „fortky“. Najmäďrejšie je ale o kľúč už vopred sa postarať). Prezrite jeho pamätnosť a cennosti zo strany umeleckej dávnych storočí za meškať by bola večná chyba.

Keď ešte zbýva času, vráťme sa do už spo-

menutej ulice Poštovej. Trochu ďalej vľavo práve na rohu zočíme jeden poschodový dom. V ňom na prízemí najdeme čl. teleg. a poštový úrad. Na poschodí sú súkromné byty a školský inšpektorát bardejovského obvodu. Táto stavba je tiež majetkom mesta. V dobách, keď sa vojsko zdržiavalo v Bardejove, tu bola sriadená nižšia škola voj. kadetov. Za tým umiestnili v nej dievčenskú školu r. k. pod vedením mníšek radu sv. Vincenta. Po poštárení tunajších škôl musely aj ony opustiť Bardejov. Za tým čoskoro bola renovovaná budova pre prijatie poštového úradu. Kým ale by bola bývala svojmu účelu odovzdaná, padla v obeť požiaru už viackrát označenému (r. 1902). Plechom bola pokrytá a i tak zhorela. Dôkaz toho, že jaký požiar mohol to byť.

Ztade idúc ďalej po ulici Štöckel Lenártovej (bôl učiteľom a zakladateľom chýrnej bardejovskej školy a narodený r. 1510) pred tým Obrúčnou menovanej (skutočne v podobe tejto sa ohybujúcej) prídeme k už na počiatku našej prechádzky spomenutej bráne severovýchodnej. Tu čisto vidíme tak ohradné múry jak šiancové priekopy z jednej i druhej strany prechodu. Odbočíme v pravo na cestu vedúcu na Kalváriu, kde cez zakrytý most

a železničnú trať Čoskoro dosiahneme les. Cesta ku kostolu Kalvárie vedie serpentinovým spôsobom na horu. Pozdĺž nej sú kaplnky s obrazmi vzatými z umučenia Krista Pána. Postavil ich dali niektoré zámožné rodiny bardejovské. Pod nimi nechali si krypty, v ktorých odumretí členovia dotýčnych rodín spia svoj večný sen. Sám kostol je vystavený na vrchole tohto vŕšku v slohu blížiacom sa k románskemu zásluhou prepošta Eduarda Kacvinského. Jeho hlava z kameňa vytesaná je viditeľná v sanktuáriu veľkého kostola Ágidovho nad oratoriom v ľavo. Stavala sa Kalvária o r. 1863 a v r. 1869 bola vysvätená. Mŕtvola menovaného prepošta je pochovaná pod hlavným oltárom tohto kostola z povďačnosti za jeho vykonanú prácu okolo postavenia Kalvárie. Z priestora predkostolného je utiesený pohľad na mesto a okolie.

Sídúc dolu popondňame sa k nádražiu (ale len keď prichádza alebo odchádza vlak) poľažne k hotelu Republike (kde mimo vlakového času vždy najdeme nejaké vozidlo), aby sme si auto alebo koč objednali do Kúpeľov. Sem sa dostaneme Dlhým radom a Slovenskou ulicou — z nádražia hneď v pravo sa obrátiac okolo teraj-

šieho mestského majeru (kde bola umiestnená chýrna továrň detských hračiek Maukscha a Wertera v deväťdesiatych rokoch min. storočia) tiež ulicou Slovenskou smerom severným — na aute za pár minút a kočom asi za 20 minút.

Idúc cestou Čoskoro pred cintorinom v ľavo zbadáme mestský starobínek. Na ňom je čiara a nápisom označené, že jak vystúpila voda rozvodnenej Tople v 24 júli r. 1854. Na cintoríne, ako viete, je kostolík zasvätený sv. Anne. Cez Topľu vedie nový betonový most dohotovený r. 1928. Pred tým ztáde ale trochu v pravo viedol drevený pred svetovou vojnou strechou zaopatrený most. Ten spálili Rusi pri ústupe z Pardejova dňa 8 dec. 1914. Pozdejšie bol ovšem znovu postavený ale už bez strechy.

Kto by sa chcel prejsť do Kúpeľov pešky, ten nech zahne bezprostredne pred domčekom mýtnika (hneď za mostom) v ľavo prv viditeľnou širšou cestou, tak nech ide ďalej v pravo pri židovskom cintoríne stále tým istým pešníkom a dostane sa za necelú hodinu (ku koncu cesty cez rúbanisko) na určené miesto.

Dejiny mesta Bardejova v krátkosti.

Minulosť nášho mesta je mimoriadne bohatá a pestrá v rozličných udalostiach dávnych a blízkych storočí, ktoré mali istý vplyv nielen na jeho vývin alebo úpadok, ale boli viac-krát úzko spojené aj s dejinami vtedajšieho Uhorska. No, podrobne sa nimi zaoberať nie je našim cieľom, iba vybereme si té najdôležitejšie vlastne rozhodujúce častky, pomocou ktorých by sme si mohli nejaký obraz utvoriť o ňom a aby sme sa necítili v ňom úplne cudzími.

Nesporne je, že na tom mieste, kde sa teraz mesto so svojimi poľami, záhradami, lúkami rozprestiera, stál prales a síce pozostávajúci z ihličnatých stromov tisových. Tento druh ihličnatých stromov je teraz už úplne vymiznutý, iba v niektorých súkromných záhradách sa najde umele pestovaný. Že na peknom mieste leží, o tom sa pri pohľade na okolie každý príjemne presvedčí. Leží teda v kotline, ktorou preteká rieka Topľa a ktorá je vokol obkľúčená mierne vysokými vrchmi mimo severozápadu, kde sa takmer do 1000 m výšky vypínajú častky Kamennej hory Té zabránia vnik do

kotliny chladným a vlhkým severozápadným vetrom. Škoda, že od juhu nie je širšie otvorená, aby lepší prístup mal teplý južný vietor.

Počiatky jestvovania poľnohospodárstva v našom mestečku (ovšem pod iným menom) by siahly až k panovaniu sv. Štefana a možná, že ešte ďalej.

Totíto sem prišli mnísi v tejto dobe ešte širší náboženstvo kresťanské, aby tunajších a v okolí bývajúcich pohanských obyvateľov zaiste Slovany priviedli k poznaniu právd Kristových. Že nebývali tu Maďari ani ich tu neosadili (jako to viacerí dejepisci mesta Bardejova radi tvrdia), nech slúži len to ustálenie, že nevelký počet sem medzi Tisu a Dunaj prisťahovavších Maďarov mal dosť miesta sa usadiť na úrodných a trávnatých nížinách. Preto neboli prinútení prísť práve sem do lesnatých hôr namáhavou prácou vyrubávať lesy a zúrodňovať pôlia, keďže i tak boli len kočovníci. Že pozdĺž Karpát teda už i tu vtedy usilovne pracovali naši predkovia to je historický a neodškriepiteľný fakt. Preto musíme tu žijúcich praobyvateľov tejto doby ako i teraz považovať za Slovanov. Pozdejšie vystavili si tu kostol a kláštor mnísi Cisterciáti. Kostol bol na tom mieste

postavený, na ktorom je aj dnes. Vieme, že sa mnisi vtedy zaoberali nie len náboženskými vecmi a obradmi, ale obrábali pôdu, chovali dobytok, kľúčovali lesy a iné užitočné práce vykonávali. Sami ale neboli v stave to prevádzať, preto sa okolo kláštora osadávali ľudia, aby účasť mali v ich usilovných prácach. Tak pôvstala osada totižto prvok pozdejšieho tak chýrneho a bohatého mesta.

Osada rástla tak v počte domov, jak aj v počte obyvateľov. Čo nie je div, lebo miesto mala na veľmi dôležitom úseku tejto krajiny. Totižto napredovaním kultúry a tak obchodu povstala cez tú osadu dráha v tejto dobe vefavýznamná, spájajúca oblasti Baltického a Čierneho mora. Po tejto pozdejšie v Európe známej ceste nastal ne-
tušený ruch, čo blahodarne a výhodne účinkovalo na vyvinutie tohoto vidieku.

Pôvod mena Bardiov (maď. Bártfa, nem. Bartfeld) sa rozlične vysvetľuje. Jedno je isté, že v bársjakom jazyku a v barsiakej dobe meno sa začína vždy slovom „bard“ Maďari, bárdom „volajú kráľkou rúčkou zaopatrenú širokú sekeru mäsťarmi užívanú (topor) na rozrubovanie rožného dobytká. Starí Slovania (Rusovia ešte dnes) menovali obyčajne sekery „bárdom.“ Tovediac snadne je ustáliť,

že či „bard“ má miesto v pomenovaní mesta maďarský alebo slovenský! Označenie „bard“ v mene by mal znamenať, že toto mesto povstalo na priestore lesa bárdom vyrúbaného. Že je to správne uzatváranie, vidíme aj z toho, že sa v čímeroch mesta všade a v každej dobe užívaly bárdy prv len jeden, pozdejšie pre symetriu dva.

Doba zo života osady po panovanie kráľa Vojtecha IV v Uhrách je neznáma. Bardejov je po najprv spomenutý v listene vydanej predošlým kráľom, v ktorej usporiada majetkové pomery kláštora a kostola, ale o Bardejov ako o mesto v nej ešte niet slova. Vydanie tejto listiny stalo sa v roku 1247, teda po vpáde Tatarov, ktorí zničili aj túto osadu s kostolom a kláštorom spolu. Vojtech videl v Bardejove ležiacom pri „via regia“, „via regalis“ teda pri hlavnej kráľovskej ceste nie len dôležitú stanicu pre obchod a premávku ale i pre strategiu. Preto spomína v listine Bardejov „Porta Bardhpae“ jakožto opevnenú bránu, zkaď sa pozorovalo chovanie a počínanie súsedov Poliakov alebo iných prípadne nepriateľských kmeňov. Tatarmi spustošenú osadu ovšem znovu obnovili Cisterciáci.

S menom Bardejova ale zase sa už nestret-

neme, iba až za panovania Roberta Karola. Vtedy osada bola kvetúca a známa pod menom „krásna“ (maď. „Széphely“), čo svedčí o peknej polohe miesta. Túto krásnu osadu daroval svojmu milému dvoraninovi Laurentiusovi (bol rímskeho popredného pôvodu) a jeho potomkom r. 1312. Tento prirodzene sa usiloval povzniesť Bardejov tak, že v r. 1320 vydanej listine má svoje záležitosti upravené a je za mesto so sriadenou administratívou (rychtár, sudca a rada, senát) vyslovený. Prvým mestským sudcom bol hore označený Laurentius nariadením kráľa, ktorí hodnosť mali zdediť aj jeho potomci. Od toho času sa už skutočné mesto rýchlym krokom zvedovalo hlavne na poli obchodnom a priemyselnom. Syn R. Karola, menovaný Ľudvikom Veľkým, vydal rozkaz r. 1352, aby mesto bolo múrami a baštami opevnené a tak jeho bohatstvá chránené proti nepravým návštevám dobrodružných tlúp Poliakov. Jak to už vyzeralo ohľadom obchodu vtedy v Bardejove viďeť z toho, že Ľudvik dovolil na sv. Ľgida (1. sept.) držať dvojtýždňový jarmok pri zaistení úplného oslobodenia od cla (mýta) a slobodného kupectva (obchodu). Vysoká úroveň tunajšieho obchodníctva mala

svoje nevšedné účinky aj na susedné Poľsko. Preto bardejovských obchodníkov oslobodili pol. kráľi Kazimír (1360) a Vladislav (1388) od platenia cla za svoj tovar, len aby si v Poľsku prevádzali svoje obchody.

Keď sa dozvedel Ľudvik, že Bardejovčania sú znepokojovaní rôznymi zlodejmi a lúpežníkmi, dal im r. 1365 právo meča, stínania (jus gladii) na večné časy. Tým nariadením ohromná moc sa dostala do rúk pilných obyvateľov Bardejova. No, tento panovník aj ináč bol priaznivý nášmu mestu. Listom datovaným v r. 1376 dostalo titul „slobodné mesto kráľovské“, ktorý titul, s tým aj hodnosť, malo iba ešte 6 miest v Uhorsku, medzi nimi Košice a Budín. Dosiahlo to za svoju vernosť ku kráľovi, za pilnosť a statočnosť v občianskom živote, čo bohatstvo a autoritu zadovážilo jeho občanom.

Ku konci toho storočia (14) ale obrátila sa kocka v neprospech mesta Bol to nepokojný čas. Rozmnožené zlodejské bandy od hraníc, hašterenie sa s poľskými a moravskými nepravdivými vojskami vyžiadali veľké peňažité a majetkové obeti. Ba i sami panovníci často žiadali na meste voj. šarce v nemalých obnosoch, čo

prispelo k tomu, aby prišlo do úpadku Za panovania Zigmunda o veľa sa nezlepšili pomery mesta. Ten, ako je to známo, nikdy nemal na-dostač peňazí. Nie je div teda, že špišské mestá, kam sa rátal aj Bardejov, dal do zálohy. Mesto v tejto dobe nepatrelo k župe Šarišskej a tak ani pod jej právu, ale k špišským mestám. Veľmi zaujímavé je, že sa mesto zaoberalo aj dolovaním zlata a striebra. Čo vysvitne z listiny vydanéj Zigmundom v r. 1419, v ktorej nariadi kraj, pokladníkovi Berzeviczimu a županovi šarišskému Rozgonimu, aby toto zamestnanie teda dolovanie rúd Bardejovčanov chránili proti útokom lúpežníkov. O tom píše aj grof Dessewffy ovšem maďarsky vo svojich listoch bardejovských (r. 1817) na strane 11: „Sú ešte stopy dolovania, čo už teraz celkom prestalo. Sotva sa najde pivnica v meste bez roztopovacej pece (maše). Nielen v susedstve v Zlatom, ale i v Dlhej Lúke (obce pri Bardejove, prvá na severozápad a druhá na sever leží) hľadali a našli rúdy. V tomto storočí mali tu už aj nemocnicu a lekárňu, čo dla tehdajších pomerov svedčí o neobyčajnú výpelosť mesta. V roku 1453 Bardejov obdaroval kráľ Ladislav V umelecky vypracovaným címerom. V tom (jako

sme to raz už označili) k vôli simetrii boli 2 bardy užívané miesto jedného a odvtedy vždy.

S bratíkmi neboli bardejovčania v najlepšom pomere (1457). Súc orientovaní nemeckomaďarsky v nich videli svojich protivníkov. Pretože ne-tvorili regulárne vojsko, považovali ich za zboj-nické hordy. Keď teda chytli niektorého z nich, jednoducho ho obesili. (»Šibeničná hora« je od mesta v južnom smere ku Kľušovu v ľavo za cigánmi dobre rozoznateľný horný výbežok). Pre také súdnictva ovšem dostali ohrožujúce listy. Sú z nich zachované dva listy. Jeden od chýrneho brat. vodcu Aksamíta a druhý od neznámeho bratříka. Sú písané slovanským a nemeckým ja-zykom. Slovanský list sa začína: „Vy zly ne-spravodlivy lude bardiovcy, viste naszych bratow daly zveszaty, ludi dobrich a nevinnich, ako mor-dere necnostlyvy, ktory any vam any zadnomu nicz nebili vinni atď.“ Na liste boli aj hroziace znaky: videl 6 vypálených dier, 3 šibenice s o-besenými ľuďmi, priviazaný svázok brezových prútikov atď, čo názorné memento, že asi aký osud čaká mesto a jeho obyvateľov. [V Jiraskovom »Bratstve« čítame tú históriu obširnejšie.] Na za-

čiatku toho storočia mali už aj vežové hodiny. V celom Uhorsku bardejovská bola druhá. Najstarší zvon veľkého kostola pochádza tiež z toho storočia (1486). Poznáme ho po vlniacej sa hroznej strapke na drieku. Tak sú okrasňované aj cirkevné stolky v r. 1483 zhotovené.

Kráľ Matyáš často si zašiel sem na návštevu. Pri takej príležitosti počúval aj sv. omšu v hlavnom kostole. Bardejov mal privilegium tkať a bieliť plátno. Toto právo bolo mestom Prešovom nejakým spôsobom poškodené. Preto Prešov bol Matyášom dľa v r. 1461 datovanej listiny odsúdený na zaplatenie 2000 zlatých. Tkanie a bielenie plátna bolo jedno z najstarších a najrozšírejších zamestnaní Bardejovčanov. Zkade pochádza pomenovanie „Starý blích“ tej časti mesta, ktorá leží pozdĺž potoka nazvaného Lukavicou. Sú aj tak zv. »Blichy« od mesta na juh, kde je pivovar. I ten názov je toho istého pôvodu. Matyáš rád má naľokko Bardejovčanov, že mnohokrát ich vyhľadal (rozumej pokladnicu), aby ich pomocou vybránil z peňažných nesnáz. Tak na pr. v r. 1462 2000 zlatých žiadal a dostal na vymenenie koruny od Fridricha rak. cisára, a ešte v mnohých prípadoch. V r. 1474 daroval

mestu nasledovné susedné dediny: Mokroluch, Rokytov, Šveržov, Zlaté, Bard. - Noví-Ves, Dlhá Lúka a Komarovce. Darovacia listina bola v Bardejove vystavená, z ktorej visela tajomná kráľovská pečat pretiahnutá hodvábnou modro-červenou (mestské barvy) šnórou. Je v mestskom archíve zachovaná tá pekná pamiatka.

Nasledovné 16. storočie považujeme za zlatú dobu z dejín mesta. Obyvatelia boli veľmi bohatí a vysoko vzdelaní. Navštevovali aj cudzozemské vysoké školy. Ich plátno, čipky, vlasné vína zo svojich tokajských viníc, pivo a všelijaký domáci priemysel bol dobre známy vo všetkých vtedy kultúrnych zemiach. Preto ich dobrý chýr ďaleko bol zanesený a tak ich meno len s úctivosťou bolo spomínané. Tešili sa tedy všade tu a v cudzozemsku veľkej a zasluženej autorite. Reformácia našla tu veľmi úrodnú pôdu a ztade sa šírila po celej krajine. Tunajšie školy boli povestné, ktorými podmanili celé Uhorsko natoľko, že sem posielali svoje deti najpoprednejšie rodiny. Mali tri kníhtlačiarne, ktoré svojimi výplodmi nie menej prispeli k stupňovaniu už uznatej veľkosti Bardejova. V tomto storočí bol postavený v svojom druhu azda jedinečný starý mestský dom,

teraz muzeum. Budovanie sa započalo r. 1505 a trvalo za 20 rokov.

Jako sme už hovorili, reformácia v Bardejove bola víťaná. Zanesli ju sem asi synovia tu najších zámožných občanov, ktorí navštevovali vysoké školy nemecké. Bárs šírenie reformovaneho náboženstva všemožným spôsobom hatili, predseda Bardejovčanom v prijatí toho nik zabrániť nemohol. Už v r. 1530 utvorili prvú evaj. cirkev, v ktorej prvým farárom bol Ezaiáš Lang. Roku 1539 celý magistrát s takmer celým obyvateľstvom prijal novú vieru. S tým ostal aj Agidov kostol protestantským a preto svoje služby tam odbavovali. Veľkú podporu mala reformácia v osobe tunajšieho rodáka (*1510) v Lenartovi Stöcklovi. Bol učiteľom a sriadil tu v celom Uhorsku najchýrnejšiu školu. Svoje štúdiá končil v Nemecku, kde bol žiakom a priateľom Lutherovým. Preto niet divu, že ostal mu verným stúpencom a doma neohrozeným bojovníkom za jeho učenie. Že čo bol Bardejov evanjelikom v tejto dobe, vídel z toho, že prvú svoju synodu tu zadržali a síce r. 1590. Právom považovali Bardejov za Augsburg v Uhorsku, kde prenasledovaní protestanti našli ochranu a útočisko.

Roku 1554 v obrovských rozmeroch zúril strašlivý mor medzi obyvateľmi. Na smrť poľakani obyvateľia vyhľadali najchýrnejších prof. lekárov, aby sa mohli nejakým spôsobom tejto piľagy ubrániť. Nato dr. Anselmus Ephorinus, prof. krakovskej univerzity, zaslal im rôzne ochranné prostriedky spolu s receptami, ktoré obsahujú dôležité dáta medicínske a sú hodné na prečítanie i teraz.

Musíme si spomenúť ešte jedného rodáka tunajšieho, ktorého zásluhy vedecké sú v tejto dobe neobččajné. Je to Juraj Henisch (*1549). Mestským stipendiom bol na štúdiá vyslaný a lekársky diplom dostal na univerzite baselskej r. 1576. Stal sa vynikajúcim učencom svojej doby a najväčším lekárom prof. Nemecka. Napísal početné diela a síce nie len lekárske ale i geografické, matematické, hvezdárske a filozofické. Čo je najzaujímavejšie, že ako lekár profesor bol súčasne aj profesorom matematiky a retoriky v Augsburgu, kde zomrel r. 1618. Jeho podobizňa a jedno dielo lekárske je u nás zachované.

Bárs sa Henisch nevrátil do svojho rodiska, aby svoje nekaždodenné schopnosti bol venoval mestu, predsa sa našli medzi členmi magistrátu

takí, ktorí svojimi vedeckými prácami obhacovali vtedajšiu ešte chudobnú literatúru a tak dvíhali slávu mesta Bardejova. Na vydávanie a tlačenie svojich prác slúžili vtedy 3 kníhtlačiarne. Majiteľia boli David Gutgesell, Jakub Kloes a Juraj Lambert. Knihy vyšlé z týchto dielní boli pečlivo vybraného zovňajšku a vkusu, že za ozdoby slúžily i tej najpoprednejšej knižovne. V archíve možno i teraz sa tešiť v ich majstrovsky vystavených a svojráznych exemplároch.

V 17. storočí mesto bolo častejšie postihnuté rôznymi smutne sa končiacimi nehodami. Žilo tu asi do 4—4½ tisícov obyvateľov rátať sem vonkajšie mesto so súseďnými dedinami. Z nich v r. 1600 zúrivší mor zničil 2000 ľudí. Roku 1622 cez 2 mesiace vyhasil mor životy viac ako 2000 ľuďom. Roku 1645 zase cholera rozšírila tu svoje smrteľné krýdla a v obeť padlo do 2400 duší. Ešte bolo to málo, lebo v r. 1697 odo dňa sv. Jána (24.VI.) do dňa sv. Martina (11.XI.) zahynulo v pestíši viac ako 3000 ľudí. K toľkým nešťastiam prídružil sa ešte v r. 1686 vypuknuvší požiar, ktorý spálil celé mesto s hlavným kostolom. Iba mestský dom ostal neporušený.

Vzácnych hosťov malo mesto v osobách

Fr. Rákócziho 1. a jeho nevesty Hel. Zrínskej cestujúc do Zborova r. 1666. Boli skvele pohostení na mestskom dome. Tieto hody stali 154 zlatých a 60 dinárov. Zase za zlatý pohár darovaný Zrínskej magistrátom sa platilo 94 zlatých a 75 dinárov. V roku 1678 mesto zaujaly vojská Thökölyho. Juraj Winter, mestský starosta a privrženec cisársky, neuznal panstvo Thökölyho, preto bol poslaný do vyhnanstva v Sedmohradsku, zkaže sa len po zaplatení 8000 zlatých, ako výkupného mohol domov vrátiť. Na druhý rok 15. júna ten istý Winter pri obrane mesta bojujúc a odraziac útoky nepriateľa padol smrteľne trafený guľkou. Na tomto mieste (v záhrade p. kov. Fr. Hažíra) ešte aj dnes stojí a je viditeľný pomník, ktorý mu jeho žena postavila o jeden rok pozdejšie. V archíve sa nachádza aj jeho podobizeň. Pôvodne bol na jeho zástave jeho vojského oddielu a ztade potom sbratý a dosiaľ zachovaný. V 9. apríli r. 1864 márne sa pokúsil dobyť cis. generál Häusler mesto. Nepodarilo sa mu. Z pomsty nad tým nezdarom zapálil vonkajšie časti mesta a odtiahol

Väčšie šťastie v tom mal cis. gen. Schultz, ktorý 23. IX. započal strieľať delami mesto a

jeho ohrady. Pri tejto strefbe prebila jedna 7 funtová guľa klenbu hl. kostola. Konečne sa mesto muselo vzdať 28.IX a zaplatilo generálovi jako šarc 2000 zlatých a 1000 toliarov.

Medzi katolíckmi a protestantmi v týchto časoch nastala ťahačka ohľadom hl. kostola. To znamená, že sa moc a vplyv protestantov zmenšil. Nastal úpadok. Tak sa stalo, že v r. 1671 katolíci svoj kostol späť obdržali. V r. 1672 ale zase ho do svojej moci dostali protestanti. Boli v ňom pánni do r. 1687, kedy pomocou 4 cis. komisárov katolíci opäť ho prevzali. Konečne r. 1689 všetky kostoly sa odobraly protestantom, ktorí si preto na tak zv. pánskej lúke vybudovali drevený kostolík.

Bardejovčania mali známosť aj so zlopovestným katom prešovským, Caraffom, ale na šťastie len v hmotných záležitostiach. Platili mu roku 1686 180 zlatých zo sbierok. R. 1687 nasbírali mu 224 zl. a 40 dinárov a darovali mu koňa kúpeného za 270 zlatých, ktorý obnos si len vypožičaním od dvoch židov zadovážili.

Ani 18. storočie nie je o veľa šťastnejšie pre mesto. Pohroma za pohromou sa valila na občanov. Pri tom hlad a bieda držaly svoje orgie

medzi utrápenými obyvateľmi. Zamiešaly sa do toho aj náboženské nesváry ďalej zúriace medzi katolíckmi a evanjelikmi. Že to nemalo blahodarný účinok v prospech mieru a blahobytu obyvateľstva, je prirodzené. Iba na konci toho storočia trochu sa vyjasnilo nebe nad na úmor zmučeným mestom, kedy nastal stály mier medzi oboma náboženskými stranami. To možno ďakovať „Tolerančnému patentu“ vydanému Jozefom II. r. 1781.

Zpomedzi mnohých a nešťastných udalostí toho storočia pripomnieme si dobývanie mesta vojskom Fraňa Rákócziho II. r. 1703. Obyvateľstvo udatne sa bránilo a útoky od 7 XI do 16 XI. úspešne odrážalo. Keďže ale dobývatelia vodovod mesta zastavili a groble odvodnili, muselo sa obyvateľstvo poddať a brány pred nepriateľom otvoriť. Trestu prirodzene neušli. Ba keď Rákóczi r. 1708 v Košiciach veľké shromaždenie držal, bol Bardejov odsúdený na zaplatenie 21 000 zlatých. Mesto ten vtedy ohromný obnos zaplatiť nemohlo, lebo bolo pre rôzne pohromy a neresti ochudobnené a vyčerpané. Nato ale ohľad nemal a poslal 14 francúzskych dôstojníkov sem, ktorí svojim spôsobom zadost' učinili nariadeniu svojho veliteľa. Nie je od veci, keď zaznačíme si aj ten mor (pestis) z

r. 1710—11, ktorý vyžiadal vyššie 3000 ľudských obetí. Dľa vtedajších matiek denne zomieralo do 80—90 ľudí. Kto len mohol, zutekal, aby vyhnul následkom metly týchto dôb. Nastalo hrobové ticho v meste. Iba ostrý hlas umieračka smutne oznamoval, že je ešte v meste niekto živý. No, dvory, domy, ulice ostaly prázdne a burinou zarastené. Prestalo všetko to, čo by upozorňovalo na prítomnosť inokedy pilných rúk ľudských. Nebolo badať žiadneho priemyslu, ani obchodu, nastal neporiadok a bezprávie. Natô prišlo cisárske vojsko a kurucov ztade vyhnalo. Zmätok za zmätkom nasledoval, čomu konca nebolo a preto zdalo sa, že udrela posledná chvíľa nad pred nedávno tak bohatým a vzdelaným mestom. Len že kde je najväčšia núdza, tam najbližšia je pomocná ruka božia. V týchto osudných časoch z pohromy preživších občanov povstali takí mužovia, ktorí sa schopili práce vidiac kritické polozenie ich rodu. Svojou nezlomnou vôľou a neunavnou vytrvalosťou postavili mesto na nohy vlastne znovu ho stvorili a tým šťastne predišli jeho nezvratnému zániku.

Spomenutý Jozef II. navštívil i naše mesto, keď sa vracal z Bukoviny r. 1783. Na pamiatku

tejto vtedy vzácnej návštevy postavilo obyvateľstvo šivohranný kamenný stĺp na vrchu s guľou, čo je viditeľný ešte i dnes na cintoríne sv. Anny pred kaplnkou rátajúc od hradskej vedúcej ku Kúpeľom. Pod panovaním toho kráľa dostalo mesto výročné jarmoky Jozéfove a Terezie, tak tiež zaviedlo týždenné trhy v stredu.

Devätnáste storočie vo vývine ľudského pokolenia zanechá neoceniteľné a nezmazateľné stopy. Je to storočie bohaté v obdivuhodných a užitočných vynálezoch a novotách. Bez nich dnešný človek by už ani nevedel riadny život si predstaviť. To všetko zapríčinilo ohromný obrat, ovšem postupne, nielen v Bardejove, ale v celej Európe. Stredovek svojimi temnými obýčajmi a mravami miznul a nastávalo obdobie také, také by si stredoveký oligarcha nikdy nebol mohol predstaviť ale ani biedny poddaný nie. V prvej tretine toho storočia odohral sa zápas medzi výsadnou triedou šľachtíčov a zotročeným poddanstvom poľnohospodárskym. Sú dobre známe revolučné bitky po väčších mestách Európy za dobytie a uznanie občianých ľudských práv. No, zvíťazil rozum a nie sobeckosť. Dobytím rovnosti začala sa práca všeobecne, oduševnene a s výsledkami dnes už

úplne ocenenými a užitočnými. Že či to malo blahodarný vplyv na naše mesto, je ovšem veľmi otázné. Totižto mesto svoj starý a takmer neuveriteľný lesk zo starých dob už viac nikdy dosiahnuť nemohlo. Nech teda každý nad tým zjavom rozmýšľa. Bezpečnosť toho storočia bola už istejšia, vojenné zbrane sa očividne zdokonaľovali (a hrozne sa zdokonaľujú ešte i teraz), preto hradby mesta ostaly zbytočnými a následkom čoho mesto jako také strácalo svoj význam. Šírením sa a budovaním železníc prestal byť Bardejov hlavnou tepnou obchodu s Poľskom. Že to slúžilo (a i dnes) v neprospech mesta, stojí to mimo debaty. Pri tom ešte i živelné pohromy a iné nešťastia svojimi následkami prispeli k tomu, aby riadny vtedajšej dobe zodpovedajúci vývin mesta bol znemožnený. Spomenutia hodnejšie udalosti z toho storočia v krátkosti podávame v nasledovných riadkoch.

Keďže hradby a šiance už svojmu účelu nezodpovedaly, múry boly čiastočne odbúrané a šiance odvodnením vysušené. Tým sa uvoľnila pôda súca na stavenie budôv a vysadzovanie záhrad. Vtedy povstala aj stará promenáda vedúca popri terajšom hoteli „Republike“ a divadle.

Tunajšie evanjelictvo nemalo dostal žiadneho riadneho chrámu. Preto spolu s na vidieku bývajúcimi evanjilikmi započali sbierku na vybudovanie vlastného kostola. Výsledok toho bol, že si r. 1808 postavili terajší kostol za obnos 20.979 zl. a 5½ krajciarov. V roku 1816 nastala nelychaná suchota, kedy celá úroda poľná v niivoč vyšla. Že nato v cene všetko stúplo je samozrejmé. Na pr. 1 gbol (4 korce, 1 korec 30 litrov) pšenice mal cenu 80 zlatých a 1 gbol žita predávali za 60 zlatých. Boly to ceny v tých časoch nesmierne vysoké. Hydinu vraj zdarma rozdávali gazdovia, žeby hladovanie týchto nevideli. Chudobní ľudia živili sa korenkami, lesnými rastlinami a múku si mleli z kôry stromov. Následok takého stravovania bol, že typhus a podobné nemoce decimovali nešťastníkov.

Alexander I., ruský cár, cestujúc domov z tublanského kongresu zastavil a zdržoval sa tu za 2 dni so svojou družinou. Roku 1831 celú zem ničivšia cholera neobišla ani Bardejov. Asi za 5 týždňov 600 ľudí padlo jej v obeť. V zeme-trasení tiež malo mesto účasť a sice r. 1836, kedy sa goičká klenba hl. kostola rozpraskla. Roku 1838 padal ľadovec v takej miere, že ním

zapríčinenú škodu odhadli na 90.200 zlatých. V r. 1841 štvrtriedne gymnázium ostalo 6 triednym. Bolo umiestnené v terajšej budove kat. kruhu naproti rk. fare a vyššie hotelu Republiky. No, búrlivé roky 1848 — 49 tiež neušetrili mesto svojimi rôznymi udalosťami. Kde maďarské, kde rakúske vojská opanovali ho a boli pánni života a smrti obyvateľov. Konečne 18. júna 1849 došli sem ruské vojská prichádzajúc zo severu cez priesmyk Dukelský pod vedením gen. Paskieviča. Malebné a zaujímavé mohlo byť to, čo sme počuli aj osobne z úst očitých svedkov, že jednotlivé jazdecké pluky alebo batterie delostreľcov boli zaopatrované koňmi tej istej barvy. Bolo to vojsko disciplinované. Obyvateľstvo neobťažovalo a prípadné prechmaty veliteľstvo ruské čo najprísnejšie trestalo.

Často jako i dosiaľ trpelo mesto požiarom, ktorý zničil menšie a väčšie časti z neho. Zpomiedzi požiarov zaznamenáme ten, ktorý vypukol 22. apr. 1878 na druhý deň veľkonočných sviatkov v Stöcklovej (Obručnej) ulici. Vtedy zho-rela celá Hlavná ulica (Masarykovo námestie), obidva kostoly a niekoľko pobočných ulíc. Na veľké šťastie potomstva boli zachránené umelecké

poklady kostola sv. Āgida od zničenia iba prostou náhodou v tejto trme-vrme a v požiarom zapríčinennej bezhlavosti. Restaurácia toho kostola trvala za 20 rokov a síce pomocou mesta a ministerstva. R. 1884 bolo sanktuárium dokončené. Hlavný oltár r. 1888 bol postavený a súčasne posvätený prepoštom Ant. Koránym Do r. 1898 boly ostatné lodi a časti kostola rekonštruované a znovu obnovené. Otvorený bol pre veriacich dňa 4. júna 1899 po posviacke košického biskupa, Zig. Bubiča. Penažítá obeť zo strany mesta bola značná, čo vidieť z toho, že od r. 1879 do 1883 každý rok vyplácalo 3000, od 1884 do 1898 2000 a do 1899 1000 zlatých. Okrem toho venovalo všetko drevo potrebné k lešeniu, čo nebola maličkosť vzhľadom na veľkosť budovy kostola.

Nemožno vynechať ani požiar vypuknuvší 4. mája 1902 práve v poludnie, keď bol odpust na Kalvárii, na Starom blichu neďaleko »Hrubej bašly«. Južný víetor nebezpečnému živlu pomohol takmer celú východnú časť mesta v popól obrátiť. Vtedy zhorela budova niekdajšej kasárne a v nej chýrna rezbárska dielňa Hölzela spolu s už úplne alebo do poly zhotovenými umeleckými dielami, tak tiež aj východná časť Hlavnej ulice

až k fare, prestavená ale ešte nedokončená poštová budova (blechom pokrytá) na rohu terajšej poštovej a Stöcklovej ulice atď., blízko do 200 budov.

Pre vývoj mesta v budúcnosti mnohosťubným sa zdala roku 1892 dokončená železnica vedená z Prešova do Bardejova. Mesto na uskutočnenie trati obetovalo 269.000 zlatých. Pre verejnosť bola otvorená ale už 3. dec 1893, lebo veľká povodeň zničila viac než $\frac{1}{3}$ hotovej dráhy 11. aug. tohože roku.

V r. 1894 dostal rynek ovšem len pozdĺž domov svoju terajšiu keramikovú dlážku dosiaľ vyloženú iba lámaným kamením. V tom samom roku bola postavená budova hotela Republiky, ku ktorej sa o 3 roky pozdejšie pridružilo stavanie divadla.

Budova pre štátne gymnázium (dnes je v nej umiestnená št. meštianska škola) sa počala stavať na mieste niekdajších šiancov r. 1895, k čomu prispelo mesto 65 000 zlatými, zdarma pozemkom a ročite 5000 zlatými ako príspevkom na udržiavanie budovy atď. Aj mestská nemocnica tiež bola v tom roku vybudovaná. Teraz nepatrí už pod správu mesta, ale je ako krajinská nemocnica spravovaná.

V Bardejove do r. 1898 ľudovýchovu si zaopatrovaly samy cirkvi. Chlapci rk. náboženstva (ale aj iného na pr. židov.) boli vyučovaní mníchami rádu Františkánskeho na poschodí starého „Weinhausu“, dievčatá zase mníškami v budove terajšej pošty. Deti evanjelické mali svoju školu v budove za evanj. kostolom v auditoriume (dnes prebudovaná s bývaním evan. kántora). V hore označenom roku bola výučba zosťátneaná. Treba bolo sa starať o vhodnú budovu. Preto postavili vyššie gymnázia tiež do hradebnej groble (zasýpanej ssutinami z pováľaných hradebných múrov a hodinovej bašty) budovu št. ľud. školy r. 1900 za 70.000 zlatých, ktorá sa svojmu účelu oddala v nasledovnom roku. Keďže sme vypočítali všetky v tej dobe postavené a ešte aj dnes popredné budovy, nevynecháme ani gr. kat faru a kostol, ktoré sa začaly stavať v r. 1901 medzi ľud. školou a nemocnicou. Vidíme teda, že sa na sklonku 19 storočia naše mesto posbieralo a neukázalo už obraz beznádejnosti, jak to bývalo na začiatku.

Dvadsať storočie prinieslo mnoho zmeny v živote a pomeroch mesta. Svetová vojna vypuknuvšia r. 1914 sa ho dotkla priamo. Ruské vojsko sa až sem dostalo. Mesto ale v svojej moci mali len od

1. XII do 8. XII. tobože roku, kým v susednej Zbórove ostali až do jara do povestného prelomu ruskej fronty Nemcami pri Gorliciach. Veľkú škodu návštevou Rusov mesto neutrpelo, len pri zpäť tiahnutí zapálili pokrytý cez Topľu vedúci most (postavený r. 1783 za panovania Jozefa II.). No, zákopy vtedy vykopané ešte sem a tam i teraz viditeľné ale nás upomínajú, že svetový požiar neobišiel ani naše malé a veľa zkúsené mestočko.

Štátny prevrat prijal pokojne. Ba obyvateľstvo takmer úplne slovenské s radosťou vzalo na vedomie to národné z mŕtvých vstanie. Z prechmatu, ctižiadosti alebo z iných príčin staly sa síce i tu nedorozumenia, boli to ale natoľko pódriadeného významu, že sa o ne zmienil na tom mieste nie je hodné. Zavedením práv jazyka našich praotcov zmizli tí, ktorým sa z nás žiť páčilo, ale naše ľudské práva rešpektovať nechcelo. Obraz úradov a škôl značne sa zmenil, lebo v nich slávilo svoje drahou cenou vykupené víťazstvo naša tak často potupená a vysmievaná reč slovenská.

Sme blízko poľských hraníc, preto je na mieste, aby sme mali aj vojsko. Dostali sme teda 11. horský prápor. Na umiestnenie toho ale nebolo zodpovedného prístrešia. Bol teda dočasne

ubytovaný v kaštieľu niekdajšieho panstva v Hertníku. Keďže sídlo je mesto Bardejov, muselo sa starať o potrebné budovy. Tak povstal idúc k Mokroluchu v západnom smere za Bardejovom chutný barakový tábor, kam slávostne vťahli naši vojaci r. 1924. Postaralo sa aj o byty dôstojníkov a rotmajstrov. Pre prvých vystavili dvojposchodové moderné budovy idúc od Republiky smerom k elektrárni v ľavo a pre druhých zase na Veternej ulici jednoposchodový pekný dom v susedstve okr. súdu a Hrubej bašty.

Za dôstojníckym pavilonom ale pozorovateľ uvidí aj iné tiež novšie budovy. Postavené boli len nedávno na pozemkoch mesta Bardejova pomocou amortizačných pôžičiek Táto nová dnešným stavebným požiadavkám zodpovedajúca štvrť povstala, aby poválečná bytová kríza aspoň čiastočne i tu povolila.

Úfajme, že to len nepatrný začiatok šírenia a mohutnenia sa mesta. 20 storočie jakožto storočie divov a zárazkov nezachová sa azda máčošsky k nášmu mestu a rodisku, ale nahradí všetko to, čo sa nedávna doba svojou netečnosťou alebo i zlomyseľnosťou na ňom previnila. No, budúcnosť ukáže, že či sa naše nádeje splnia alebo či sa sklame!

Budova muzea.

To stávanie považujeme bez prehnania za umelecké dielo. A právom, lebo je takmer jedinečné v svojom druhu zkúšajúc hŕ z bársjakého stanoviska. Na ňom vidíme sa úplne uplatniť sloh renesančný miešaný sem a tam gotikou. Začali ho budovať v roku 1505. Bola to doba, kedy sa mesto tešilo svojmu najväčšiemu rozkvetu a kedy dosiahlo najväčšiu slávu. Aby to aj na vonok bolo dokumentované, preto si postavili taký monumentálny sídelný dom, k čomu slúžil až do nedeľného času. Ešte v r. 1501 podal svoju nabídku istý Tomaš, staviteľ z Nového Sacu (Sonča), na postavenie mestského domu. S ním ale nemohli sa dohodnúť, lebo r. 1505 majster Alexander (lápica) začal budovať „Rathaus“, čo trvalo do 20 rokov. Leží práve na prostriedku hlavného námestia (dnes Masarykovho) a tvorí pravouhlý obdĺžnik. Zaujímavé sú záznamy robené za stavania. Soznam z r. 1506 ukazuje stav a napredovanie v budovaní. V r. 1507 majster Ján dvíha štítne múry a zapravuje obloky. 1508 sa obloky zaskleňujú. V r. 1509 sa domurujú štítne

steny a pomaľuje ich freskami Theophilus. V nasledovnom r. 1510 pokračuje ten istý majster v maľovaní. R. 1511 dokončí majster Ján veľkú skryňu pre mestský archív. R. 1517 vymaľuje predsieň domu Jakub, prešovský majster. Zase Jakub Gloszelzer (sklenár) narobí na obloky radnice sklené maľby s cimierami. R. 1519 zapravia na západnej strane domu 2 z kamena vytesané miery pre oblie. Do väčšieho sa vmestia 111 a do menšieho 32 litre. Roku 1521 obnoví freskámajster Jan Kraus na štítnych stenách m. domu. Konečne v r. 1525 je dohotovená menšia skryňa pre archív.

Steny má obrátené smerom na štyri hlavné strany sveta. Z nich východná a západná by bola 28.5 m., severná a južná zase 16 m. dlhá Šírka hlavných strán je 11.5 m. Sú riadne ovakované ale bez hladenia. Pokrytá je škrydlicou vtedy krásne zabarvenou. Sostava stolčok strechy pre svoju zvláštnosť nemá seberovnú azda ani v celej republike a sú z tisového dreva. Všetky obloky boli stílu renesančného a zaopatrené kamennými křížami a ozdobnými parkanmi. Z nich sú ešte dnes viditeľné na severnej strane 3 a na východnej 2. Na južnej strane je hlavná brána a nad

ňou železomrežovitý balkón. Je to už ale z novšej doby. Vyššie možno vidieť starý barevný címer, riadne a slnečné hodiny a oblukovité okná upotrebitelné ako záclona.

Na okrasenie budovy slúžily a slúžia také rôzne pôdoby ľudských, zvieracích hláv, kvetov kalichu peňaženky, kvetináča, listia atď., jaké nenajdeme nielen u nás ale ani v cudzích zemiach. Možno načítať ich asi 95 a sú umiestnené po vrchoch štítových stien z jednej i druhej strany rad - radom v smere ukazujúcim strechu. Sú to vraj znaky obchodu, priemyslu, vedy, hudby, slovom ľudskej usilovnosti a práce.

Na vrchole južného štítneho múra vidíme kopiu pôvodnej sochy Rolanda. Tá je dnu v budove a je z dubového dreva blechom obitá z r. 1641. Má výšku 258 m. Bola postavená tam, kde je teraz jeho podoba s palošom, halapartňou a zástavou v pravicí Zhotovili a držali ho akiste za symbol autority a sily. Ztade bol shodený orkanom zúriacim dňa 22 jan. r. 1737 Obyvatelia menujú ho Romanom a považujú za Laurentia, akožto za zakladateľa mesta ale bez bársjakého historického podkladu.

Ešte možno vidieť, ale už trochu slabo, 12

nebeských znakov na severnej a južnej štítnej stene.

Z prostriedku východnej strany vystupuje poschodová veža (arkýr) na prízemí so schodištom z r. 1507. Táto veža je takmer najpekniešia čiastka budovy a je v skutku umelecké dielo, kde sa majstrovsky vyznačuje umenie stavania renesančného. Strechu má ostrú s blechovou zástavkou na vrchole. Strop pozostáva z jednej jedinej plaine kamennej. Na ňom zbadáme poloreliefnu okrasu predstavujúcu ružu. Nedali to tu bezúčelne. To-ťižto v starších dobách ruža bola znakom mlčanlivosti a mlčania. U starých Rímanov pri porádach ale i pri hosinách zo stropu visela umelá alebo prirodzená ruža. Ruže mali v svojich radniciach i Frankovia a Germani, nechýbaly ruže ani z jedáleň a zasedacích sieň kľaštorov, ba v 16 storočí našli sa i v spovedelniciach. Ešte i dnes sa možno o tom presvedčiť v kostole sv. Štefana vo Viedni a v kostole vormskom.

Často najdeme na starých kalichoch tento nápis »Was wir althier thun kosen, das bleibe unter den Rosen«. Dobré vieme i to, že »sub rosa« tiež znamená mlčanlivosť. (Dľa dr. A. Vassa). Že prečo Bardejovčania dali si ružu na plafon

veže neďaleko od mestskej radnice, je dosť jasné.

Prídac do predsiene hneď z kraju teda na stĺpe kamenného zábradlia schodov zbadáme z dreva vyrezaného Samsona zápasiaceho s levom zo 16. storočia. Tu v tejto predsieni najdeme sochu už spomenutého Rolanda. V nedávnej dobe, kedy v budove boli ešte umiestnené mestské úrady, socha starého Rolanda mala zvláštne poslanie. Užívali ho na potrestanie nezbedníkov zo slávneho stavu učňovského pre spáchanie výčínov. Takýto odsúdenec musel kľačať pred Romanom v kúte za 1-2-3 hodiny. Bol pri ňom ovšem aj strážnik v osobe niektorého už takmer vyslúžilého mest. hajdúcha. Nezriedka ale ten súc starý a horúčosťou krásneho leta prekonaný si zadriemnul a ten neblahý stav jeho vyúžijúc náš chytrý de-likvent premenil sa v gáfor. Čo sa prihodilo poz-dejšie pred p. m. kapitánom, o tom nehovorí už kronika.

Sem sa nachádzajúce dvere sú umelecky cenne a intarziami ozdobené z r. 1508. Ukazujú miešaninu italskej a nemeckej renesance. Sú dielom istého rezbára Alexiusa. Okrem tých v budove možno vidieť ešte 2 podobne okrášlené dvere. Všimnúť si musíme aj krásny a dnes zried-

ka viditeľný strop niekdajšej radnice. Leží na trámoch a je podelený na 72 polia. Trámy sú z tisového dreva a zhotovené boli r. 1508. Teražia maľba je z nedávnych čias. Zaujímavé sú podoby namaľované po poliach, ktoré zobrazujú sprav-divosť, miernosť a skromnosť.

Keďže sme v radnici, nemôže ostať bez pri-pomenutia to, že v tejto sieni pohostilo vtedy mimo-riadne bohaté mesto Fr. Rákociho I a El. Zrinskú. Tá udalosť sa odohrala dňa 1. marca r. 1666, kedy sa spomenutí usilovali do Zborova svoj sňatok sláviť a tak boli hostmi mesta Bardejova. Tejto hostiny zúčastnil sa medzi inými Peter Zrinský, ostrihomský, jagerský a veľkoveľkoadinský biskup tiež. O veľkoleposti hodov najlepšie svedčí ešte i dnes viditeľný vtedajší účt, dľa ktorého to stalo mestu 154 zlatých a 60 dinárov. V tejto dobe bol to obnos ctihodný. Mesto aj obdarilo mladý pár a síce zlatým kalichom zhotoveným v Krakove za 94 zlatých a 75 dinárov.

Po hodovaní prirodzene šli ďalej k Zborove, kam boli povolaní aj členovia mestskej rady. Obrad s oslobodenia previedol sám knieža arcibis-kup ostrihomský v zborovskom hradnom kostole. Na tejto svadbe vraj by sa boli dohovoriť o tak

zv. sprisahanie Vesselényiho proti Habsburgom. (Dla dr A. Vassa).

Oľhadom bližšieho oboznámenia sa s bohatými zbierkami muzea môže si zadovážiť každý navštevovateľ hneď v budúce cenný sprievodný sošit zostavený G. Žebráckym, miestnym kanoníkom, za Kč. 5.—

Farský („Veľký“) kostol sv. Āgida.

Je isté, že už v 12 storočí bol tu kláštor opátstva radu Cisterciátov. Na tom mieste stál, kde teraz stojí hore označený kostol. Chrám kláštora bol z dreva a zo začiatku len jednoduchý. V 13 storočí mal už 3 lode. Bo ležal pri „via regia“, Tatari ho neušetrili, keď ztade tiahly roku 1241.⁶⁶ Bol teda zničený. Po pominutí tatarského nešťastia Cisterciáti sa vrátili a kláštor s kostolom prirodzene znovu postavili. Kostol bol vybudovaný vo vtedy už známom slohu románskom v podobe nízkej baziliky s dreveným stropom. (Dreva a sice tisového mali nadostač) Tu ovšem povstala aj osada. Pre svoju výhodnú polohu (ležiac pri

tak dôležitej ceste) tá sa rapídne vyvíjala. Že r. 1312 osada bola už významná, svedčí o tom fakt darovania jej Robertom Karolom rímskemu rytierovi Laurentiovi, ktorý ho sprevádzal z Talianska do Uhier. Tá okolnosť tiež slúžila v prospech osady, lebo už r. 1320 je označená jako mesto pod menom terajším.

Té veci spomíname len preto, aby sme poukázali na zmenu povstávajú v osude kláštora. Totižto v tejto dobe opátstvo (teda aj kláštor) prestalo byť. Kostol sa premenil vo farský. Prebudovali ho v priechodnom slohu teda medzi románskym a gotickým. Ale ani tak dlho neostal. Čoskoro ho zase renovovali. Príčina toho bola tá, že v týchto časoch sem privandrovali Nemci priniesli so sebou už úplne vyvinutý gotický sloh. Tí sa usadili i v Bardejove. Sloh kostola tunajšieho zaiste nepáčil sa im. Poznali peknejší Preto ho sbrorili a úplne prestavili v gotickom slohu. R. 1419 bodrí Bardejovčania dali si na vežu hodiny namontovať. Boly to druhé vežové hodiny v celom vtedajšom Uhorsku. (Prvé maly v Banskej Bystrici) Tu ukazovaly beh času až do roku 1725. Vtedy veža sa srútila z príčiny zemetrasenia. Hodiny sa zachovaly a boly preložené do štvorhrannej veže

západnej vtedy zvanej „Wallenthor“ ale od toho času „Hodinovej.“ (Stála na priestore pred terajším obchodom Fudemovým neďaleko budovy školy meštianskej). Od roku 1448 cez 10 r. bol kostol zase reštaurovaný majstrom Mikulášom Kamenárom (Magister Nicolaus lapicida). Z tejto doby je päť gotických oblokov sanctuária. Vtedy postavili k severnej strane sanctuária aj sakrestiu a nad ňou kaplnku sv. Kateriny alebo ináč oratorium kráľa Matyáša. V tom čase mal kostol i mecenášku v osobe vdovy po Petrovi Magerovi, ktorý bol richtárom a senátorom mesta. Menovaná dala postaviť 3 kaplnky a sice sv. Andreja, sv. Alžbety (nad hl. vchodom do kostola) a sv. Marie k južnej stene kostola. Tú prácu previedol majster Urban v r. 1482-1486. Veža bola prestavená r. 1486-1494 Jánom Frankinom Stomaškom. Vtedy na vežu postavili pozlattený kríž. R. 1517 dohotovili aj starý veľký organ dnes už nejestvujúci.

Večná škoda, že na I poschodí veže už len slabo sú viditeľné fresky predstavujúce postavy sv. Štefana, Ladislava a Imricha s ľaliou. Nad nimi bol címer mesta Bardejova teraz už ale vôbec neviditeľný. Maľovali to maliari Emericzi a Kraus. R. 1550 vypuknuvší požiar zničil vežu. Čoskoro

ale bola obnovená a ešte vyššie postavená. V r. 1564 zmenili stoh 3 kaplniek v renesančný vtedy už veľmi obľúbený a užívaný. Zároveň renovovali aj prachnivú strechu chrámu. Veľký zvon pomenovaný Urbanom bol liaty r. 1574 tarnovským majstrom Jánom. Klenba hlavnej lodi bola vyššie zdvihnutá od roka 1584 do roka 1588. Terajšia hlavná loď má výšku 24 m. a bočné lodi 10 m. R. 1640 zase zhorela veža. Preto dostala novú strechu v slohu renesančnom. R. 1669 opäť zúrili požiar v meste. Neobišiel ani kostol, kedy veža natofko zoslábila, že nútení boli novú zvonnicu vystaviť a zvony do nej preložiť. (Stála neďaleko kostola smerom k muzeu a bola rozbúraná roku 1900.) Roku 1725, ako sme už to spomenuli, veža bola srútená zemetrasením. Kostol s vežou bol samozrejme opäť reštaurovaný. Dlho ale netešili sa v ňom obyvatelia mesta. Častý tunajší hosti teda požiar zase sa objavil r. 1779 a spálil už toľkokrát zničený velechrám boží. Kostol bol síce obnovený ako vždy, ale veža už nie. (Po tej udalosti dostal kostol vežu len v najnovšej dobe teda terajšiu.) Ešte jedno zemetrasenie navštívilo tento vidiek r. 1836, kedy sa rozpruknula klenba kostola.

Konečne zaregistrujeme posledný (úfajúc, že

i najposlednejší) a najhroznejší požiar z r. 1878, ktorému v obeť padol nielen kostol ale i väčšia časť mesta. Len zvláštnej milosti božej možno ďakovať, že sa v tomto dni veľkého súdu mohli zachrániť té nesmierne cenné a umelecké predmety vnútra kostola. Reštauráciou začali hneď v r. 1879. Previedlo to samo mesto s pomocou vtedajšej vlády (Viac sme poznačili o tom v dejinách mesta.) Dušou a vodcom tejto veľkolepej reštaurácie bol prepošť bardejovský, Eduard Kacvinský (spomenutý pri postavení Kalvárie). Jeho hlava z kameňa vykresaná je na severnej stene nad oratoriom kráľa Matyáša v sanctuáriu. Toto mōnumentálne dielo bolo ukončené r. 1899 za prepošta Antonína Korányiho. V tom istom roku 4. júna bol kostol košickým biskupom, Zíg. Bubičom, pri veľkých slávnostiach posvätený a veriacim k dispozícii daný.

Vnútro kostola s umeleckými pokladmi a pamiatkami.

Pri zostavovaní historie mesta sme konštatovali, že Bardejov svoju najvyššiu slávu dosiahol v 15 a 16 storočí. Stalo sa to následkom mimoriadnej pilnosti a šikovnosti obyvateľstva, čo sa vyvrcholilo hlavne v obchodovaní s Poľskom a čomu mohla ďakovať svoje bohatstvo. Blahobyť, ako i dnes, umožňuje všetko. Bo vtedajší vek mnoho si zakladal na stavbách hlavne na kostolných, preto niet divu, že i naši Bardejovčania snažili svoje budovy umelecky pōpostavať. Povoľali si teda nielen z tu ale i cudzozemska v tejto dobe najchýrnejších majstrov vumení staveľskom, rezbárskom a maliarskom a naučili sa od nich ich umeniu. Tým spôsobom niektorí z občanov Bardejova ostali tiež umelci v svojom remesle. Tō vidíme aj z pamiatok nám pozostavších v hlavnom kostole, na a v muzeu, ktorých umeleckosť je neodškriepiteľne tak veľká, že sa s takýmto alebo podobnými cennosťami umeleckými odborník-cestovateľ azda nikde alebo len na málo miestach stretnie.

Sme tedy dnu v kostole. Keď sme už zvykli pološeru obyčajnému vo veľechránoch, naše zraky mimovoľne zbadajú impozantný hlavný oltár postavený do výšky 17.5 m. v gotickom štíle. Po- chádza z nedávnej doby z r. 1888. Zhotovila ho chýrna škola Mora Hölzla (viackrát už spome- nutá) v Bardejove. Patrí medzi najpoprednejšie diela tejto umeleckej školy. Predstavuje vykúpenie ľudstva Ježišom, čo je znázornené 148 menšími a väčšími soškami. Začiatok toho vidíme v ľavom výklenku predelly (predella je tá čiastka oltára, ktorá bezprostredne leží na kamennom podstavci obvyčajne obsahujúcom relikvie a na ktorom ako na stole sa slúži na pr. sv. omša.), kde je zvestovanie Panny Marie a končí sa na vrchu krížom. Prostredná postava strednej skryne oltára nám predstavuje patróna toho kostola to jest sv. Ágida. Po jeho bokoch stoja sv. Štefan s sv. Ladislav. Krídla tejto čiastky vyobrazujú jednot- livé výjavy zo života sv. patróna. Nad tým mô- žeme sa pokochať vo veľmi podarených postavách vtiiahnutia J. Krista do Jeruzalema.

Tu v sanctuáriu neujdú nám z jednej i druhej strany postavené a červeným súknom ob- tiahnuté rázovité lavice z 15 storočia. Zhotovili

ich pre členov mestskej rady. Pôvodne boly slohu gotického s veľovíťm stropom. V 17 stoleťí ale dostaly parkane slohu renesančného, čo je vidi- telné aj teraz.

O kaplnke nad sakrestiou sme sa už zmie- nili. Je tam oltár sv. Kataríny a malý, starý organ. Oratorium kráľa Matyáša menujú tú kaplnku preto, lebo údajne ztade počúval označený panovník sv. omšu, keď sa v Bardejove zdržiaval.

Medzi dvermi sakrestie a dvermi vedúcimi do oratoria je pozoruhodná trómi sedadlami za- opatrená a jonskými stĺpmi okrášlená lavica či- stého slohu renesančného. Pri nej stojí tak zvané tabarum. Že z takej príčiny bolo to zadovážené, nie je známo. Nosíli a nosia ho v procesiách, keď je prítomná aj Svätosť Oltárna. V dávnych časoch nosievali ho študenti.

Ztade naproti v rohu pri malých dverách vedúcich sem do sanctuária zbadáme tiež pekne vyrezávanú, 3 sedadlovú a erbom zaopatrenú la- vicu. Zhotovená bola r. 1492 pre mestského kata a pre jeho dvoch pomocníkov.

Prejdúc do bočnej lodi severnej prvý oltár vyobrazuje nám Narodenie Krista Pána. Je stila gotického. V celom kostole je takých 11. Sú zhô-

tovené v 15. stolytí, ale mená ich pôvodcov nie sú známe. Pre lepšie porozumenie zopakujeme ich čiastky. Na vrchu je nádklad veľovity, pod tým stredná skryňa a pod tou zase tak zv. predella. Tá leží na skutočnom oltáre vrchu kameného, v ktorom, ako sme už spomenuli, sú uložené relikvie toho oltára.

Za dôb cechov ten oltár patrel tkáčom, ktorých patrónom bol ináč sv. Severín. Ich povinnosťou bolo osvetľovanie oltára, slúženie sv. omše na deň ich patróna a nosenie svojej cechovskej zástavy v páde nejakej procesie.

Zpomedi všetkých je tento najcennejší a najzaujímavejší zo stanoviska umeleckého. Vidíme tu sošku P. Marie s Ježiškom, v dialke skupinu anjelov a pastierov ponáhľajúcich sa k Betlehemu. V bočných výklenkoch sú umiestnené dobre vypracované sošky sv. Agnesy, sv. Margity, sv. Barbory a sv. Ruženy či Doroty. Na bočných krýdlach vidíme tiež umelecké a bezvadne vypracované obrazy dľa rytín Schongauera. Té sú: zavraždenie detí Herodesom z okolia Betlehema, útok do Egypta, 12 ročný Ježiš v kostole a smrť Panny Marie. Ďalej na sever je oltár »Vir dolorum« (boľastný Vykupiteľ). Tento oltár osvetľovali tesári. Každý

rok aj teraz držia tu sv. omšu v deň sv. Jozefa akožto ich patróna. Nádklad je novodobý a pochádza zo školy M. Hölzela. V strednej skryni vidíme sochu Vykupiteľa takmer v životnej veľkosti Na bočných krýdlach sú nasledovné obrazy: zľava hore Kristus v Getsemanskej záhrade, dolu tŕním korunovanie a vysmievanie Ježiša; v pravo hore bičovanie Spasiteľa a dolu Ukrižovanie. Tvári na obrazoch sú výzoru prirodzeného, ale ramená a nohy nepomerne veľké. Na predelle zľava vidíme sv. Alžbetu uhorskú, sv. Kunigundu, sv. Uršulu, sv. Katarínu, sv. Leopoldinu a sv. Barboru.

Nad oltárom je veľmi slabo rozoznateľné fresko z 15. stolytia. Pozostával z 13 menších obrázkov vzatých zo života sv. Marie. Objavené bolo r. 1886 pri bielení.

Medzi obidvoma oltármi stojí z 15. stolytia pochádzajúci železný svietnik upotrebitelný na 45 sviečky. Je to práca bardejovského majstra a tvorí zriedkavý exemplár vtedajšej zručnosti. Dľa odborníkov je umelecké dielo.

V západnom smere za prvým stlpom stojí oltár sv. Kríža. Je pamätihodný pre presnú súmernosť a slohovú čistosť. Zhotovený bol ku konci 15. stolytia. Jeho sochy a obrazy malované

na zlatom podklade sú zvlášť krásne. Preto umelecká cena toho je mimoriadna. V strednej skryni máme umelecké sochy P. Marie, sv. Jána a ukrižovaného Vykupiteľa. V bočných výklenkoch sú postavy prorokov starého zákona a sice Amosa, Isaiasa, Zachariasa a Jeremiasa. V rukách držia popísané pásky obsahujúce výjavy z utrpenia Krista. Na bočných krýdlach sú obrazy apoštolov. Tento obraz osvetľovali ročníci.

Ziade na sever pri stene najdeme oltár Panny Márie z r. 1505, čo možno sčítať z neho. Patrel tento oltár cechu hrnčiarov. Stredná skryňa ukazuje P. Mariu s Ježiškom na ruke. Zprava pri nej stojí sv. Mikuláš a zľava sv. biskup Erasmus. Na krýdlach zbadáme legendu smrti P. Marie v štyroch obrazoch. Maľované boli dľa apokrifu Transitus B. Mariae Virginis. Na opačnej strane najdeme udalosti vzaté zo života sv. Laurinca, sv. Mikuláša a sv. Erasmusa v 8 obrazoch.

Skvostná lavica sa nachádza medzi prvým a druhým pilierom. Je okrášlená erbami a zaopatrená 12 sedadlami zhotovenými pre mestských senátorov. Ďalej idúc za 2 pilierom stojí oltár svätej Anny. Patrel k cechu sitárov. Nádklad na

ňom je nový od Hölzela. Hlavná socha znázorňuje sv. Annu na rukách držiacu dcéru Mariu a vnuka Ježiša. Volá sa taká socha nemecky »Selbdritt«, čo znamená: sv. Anna s dvoma (italiansky met-terecio). Pri nej bokom je postava sv. Jozefa a sv. Leopoldiny. Na bočných krýdlach sú 4 obrazy. Zľava hore vidíme mučenie prvých kresťanov, dolu viacerých mučedníkov; zprava hore je súd kráľa Salamúna a dolu 3 neznáme postavy ženské.

V knihe Myšovského, chýrneho to rodáka mesta, tento oltár je pomenovaný po sv. Leopoldine (Apolonie). Totižto v tej dobe, keď spomenutý svoju knihu písal, hlavná postava bola tu zaiste sv. Leopoldina, kým socha sv. Anny mohla byť na tom oltári, ktorý ukazuje výjavy zo života sv. Anny (Dľa Dr. A. Vassa).

Pri stene na sever je oltár Sedemboľastnej Panny Marie. Osvetľovali ho murári, ktorých patrónom bol sv. Roh. V strednej skryni vidíme postavu sedemboľastnej Matky so s kríža složeným Ježišom v lone. Dľa mienky Myšovského táto skupina je súmerná, výraz tvári podarený a telo pravidelne modelované. Bočné krídla majú štyri obrazy. Prvý zľava hore predstavuje snáť Ježiša s kríža, druhý dolu Premenenie Pána, tretí

zprava hore pochovanie Vykupiteľa a štvrtý dolu sv. Rokus.

Každý navštevovateľ musí zazreť aj obrovský obraz Ukrižovania visiaci na severnej stene. Malovaný je r. 1655, čo vidieť aj na samom obraze. Spozorovať možno na ňom aj dobu reštaurácie (1868). Pôvodne slúžil evanjelikom za hlavný obraz na veľkom oltári v dobe, keď v tomto kostole vyznávali svoju vieru.

Ďalej pri vchode na galeriu (choruš) nájdeme o stenu opretú veľké dvere. Pred veľkým ohňom (1872) slúžily ako hlavná brána do kostola. Zaujímavý je nápis na nich sa nachádzajúci, ktorý nemecky zneje: »Hier ist die Pforte d. Himels« (Tu je brána do neba).

Pod galeriou teda na západnej stene na dvoch stranách západnej brány zočíme dva podlhovasté obrazy v pozlatených rámoch. Na nich sú vyobrazené sv. Štefan a sv. Ladislav, kráľovia Uhorska svojho času. Tieto obrazy pred veľkým ohňom boli na hlavnom oltári tam, kde sú teraz ich sochy zhotovené Hölzelom.

Teraz pri dverách vedúcich pod vežou zadjeme si k južnej strane kostola. Tu je kaplnka sv. Andreja. (Na inom mieste už sme spomenuli

povstanie tej a ďalších dvoch). Do západnej steny tejto kaplnky bol zamurovaný pamätný kameň zavierajúci budovanie resp. renovovanie kostola košickým biskupom, Z. Bubičom, dňa 4 júna 1899. Najdeme tu dva oltáre. Vprostriedku pri južnej stene stojí oltár sv. Andreja. Na ňom možno počítať 18 obrazov. Vežovitého nádkladu nemá. Miesto toho v trojuholníkoch sa končí vrch oltára. Sochy nemá v strednej skryni. To nahrádzajú maľby. Obrazy sú: sv. Andrej, sv. Kosmos a Demjan, sv. Martin, sv. Vavrinec, ukrižovaný Spasiteľ, sv. Maria, Pieta, Alžbeta uhorská, sv. Agnesa a sv. Bruno. Právě krýdlo obsahuje nasledovné obrazy: sv. Sebastian, sv. Krištof a sv. Juraj. Na ľavom krýdle vidíme obraz sv. Antonína, sv. Barbory, dvoch neznámych a Ježiša v záhrade Getsemánskej, Na trojuholníkoch sú vyobrazené traja kráľovia z východu, sv. Ján Křstiteľ a konečne sú tu poprsné obrazy dvoch neznámych biskupov. Vo veľkonočných časochoch tento oltár spolu s kaplnkou je zmenený na Boží hrob.

Druhý oltár je pri východnej stene. Nazývajú ho dľa sv. Alžbety. V prostriedku sa nachádza dobre podarená socha pred tým označená. Na bočných krýdloch jestvujúce obrazy sa vzťahujú

hujú na rôzne udalosti života sv. Alžbety z Uhorska. V cechovských časoch tento oltár patrel krajčírom.

Hneď pri oltári sú dvere, nimi a hore schodami dojdeme do kaplnky sv. Alžbety ležiacej práve nad hlavným vchodom. Skôr je to oratori-um. V ňom stojí oltár sv. Marie. V strednej skryni je umiestnená súmerná, dobre vypracovaná socha sv. Marie s malým Ježiškom. Vo výklenkoch su sošky sv. Barbory, sv. Alžbety, sv. Doroty a sv. Margity. Na bočných krídlach dľa apokrifu tak zvaného »Protoevangelium Jacobi« sú živými farbami namaľované obrazy vzaté z legendárneho života Jochaima a Anny.

Ztade sľúdc a popri hlavnom vchode ďalej putujúc v pravo najdeme kaplnku sv. Marie alebo ináč kaplnku Serédyho. Tá je od bočnej lodi južnej oddelená veľkolepými železnými mrežami. Pri východnej stene zjaví sa nám krásny oltár sv. Marie z r. 1463. Nádklad má z novšej doby a je zhotovený známym um. rezbárom Hölzelom. Socha Panny Marie, ktorá je tu zobrazená ako kráľovna nebies, je majstrovské dielo. Jemné vyrezávanie vlasov, tvári, rúk, tiež riasy šiat presvedčia diváka o pravdivosti tejto mienky. Vidíme

tu aj výklenky so štyrmi soškami. Na vnútornej stene krýdel spozorujeme 4 reliefne obrazy. Zľava hore je pozdravenie Panny Marie, dolu narodenie Vykupiteľa; zprava hore sa nachádza návšteva sv. Panny u Alžbety, dolu traja Mudrci z východu. Obrazy na vonkajšej strane krýdel nie sú znateľné. Na západnej stene tejto kaplnky musí nám napadnúť poloreliefna postava rytiera na podstavci z červeného mramoru. Postava vyobrazáva Juraja Serédyho, privrženca a hl. kapitána vojsk Ferdinanda I Habsburského, ktorý, ako taký, sa súčasne stal majiteľom a pánom hradu zbo-rovského či makovického (Viac o tom pri Zbo-rove). Viditeľná pamiatka je pokrývka z tak zv. tumby (sarkofaga) hore označeného veľmoža. Že táto mramorová plocha slúžila za pokrývku, súdime z podušky položenej pod hlavu postavy Serédyho. To je zaiste neodškriepiteľný znak, že k jakému účelu bola použitá. (Tumba mala 4 bočné kamenné plochy a jednu pokrývku). Tento sarkofag bol postavený r 1557 do prostriedku tej samej kaplnky. Práca tá je podivuhodná v súmernosti a v prevedení teda skutočne umelecké dielo.

Nad ním k stene je pripevnená socha sv.

Ágida pochádzajúca z hlavného oltára. O podobnom sme sa už zmienili pri obrazoch zavesených pod galeriou (chorušom). Tá socha teda stála pred veľkým ohňom (1872) medzi obrazmi sv. Štefana a sv. Ladislava na starom oltári.

Ešte sa tú nachádza stará stolica zhotovená v 16 storočí v renesančnom slohu.

Neďaleko kaplnky stojí krstiteľnica. Jej na pohár upamätajúca forma každému musí vpadnúť do očí. Táto umelecká pamiatka je z bronzy a spracovaná majstrovsky. Pochádza zo 14 storočia. Výšku má 1.06 m. Podelená je na pásma, v ktorých spozorujeme nápisy a polreliefne podoby. Tak vidíme pozdravenie Gabrielovo, ukrižovaného Ježiša, sv. Barboru, sv. Petera a Pavla, Adama a Evu; sv. Katarínu a sv. Juraia. Pokrývka krstiteľnice pochádza zo 17 storočia. Zhotovil ju dali evanjelici, ktorí v tej dobe boli pánmi toho kostola. Hneď za krstiteľnicou je východná stena bočnej lodi južnej. Na nej je pripevnených viac náhrobných plôch kamenných. Vrchný je polreliefny pokrývač sarkofagu zo 16 storočia a zhotovený z pieskovca. Patrí neznámemu nemeckému rytierovi, ktorý sa pravdepodobne za panovania Ferdinanda I. zdržoval v Bardejove a tu zomrel.

Táto práca je tiež prvotriedna. Poduška pod hlavou prezradzne i tu jeho pôvodný úkol.

Pod tým načítame štyri náhrobné plochy. Sú z červeného marmoru a pochádzajú zo 17 storočia. Na prvom pokrývači vidíme Ježiša na kríži, pod ním klačajúceho človeka a vtáka pelikána. Druhý ukazuje vzkriesenie Krista z hrobu v ruke so zástavou. Na treťom je vyzbrojený sám neboštik državší v pravej ruke 3 klasy pšenice a 3 strapce hrozna. Štvrtý je málo cenný. Na každom ale spozorujeme aj odznaky Svätosti Oltárnej. To nie je bez významu. Totižto znamenajú z mŕtvých vstanutie tela dľa dotýčnej čiastky evanjelia sv. Jána, ktoré znie: »Kto je moje telo . . . toho vzkriesim v posledný deň.« (Rud. Prónai, niekdajší katecheta v Bardejove).

V susedstve je ostatný oltár kostola pomenovaný po sv. Barbore. Zaopatrovali ho čízmári za oné staré časy. — Vežovitý náklad je pôvodu Hölzelovho teda celkom novodobý. V prostriedku stojí socha sv. Barbory vypracovaná bezvadne. Z bočných obrazov prvý zľava hore predstavuje troch mudrcov z východu, druhý dolu mučenie Barbory; tretí zprava hore vyobrazáva, že ako vytahuje Diskurus svoju dcéru vlasmi z

čízkej jaskyne, kam pred otcom zutekala a štvrtý dolu sfatie Barbory otcom. Zadné obrazy sa vzťahujú na pozdravenie Panny Marie Gabrielom.

Predella toho oltára obsahuje veľkolepú skupeninu sošiek z 15 stolia. Ukazuje Boha otca s trpiacim synom božím. Pochádza zo slávnej školy Štossovej. V staršej dobe na mieste toho stál oltár »Posledná večera Pána«. Nateraz je v košickom velechráme.

Hneď na rohu pri predošlom oltári zbadáme tiež nie málo cenné umelecké dielo. Je to kaplnka Oltárnej Sviatosti. (Tabernakulum). Leží na krútiacom sa stĺpe. V jednotlivých výklenkoch najdeme postavy neznámych svätých. Dvierka sú zhotovené zo železa. Práca je majstrovská. Na vrchu je pelikán, ktorý mláďatá kŕmi svojou krvou. Je to symbol samého Spasiteľa. Celé dielo prezradzuje dôkladnosť a obdivuhodnú súmernosť. Pochádza z rúk Mikuláša Kroma (Magister Nicolaus), ktorý to zhotovil v r. 1465.

Nesmie ujsť našim očiam ani tak zv. Kalvária stojacia na tráme medzi hlavnou loďou a leckomajstrovské. Niečo podobného márne by sme hľadali už či tu či v cudzozemsku. Ešte i oko

laika musí zbrať súmernosť a prirodzenosť svalstva zvlášť tvári Ježiša Krista. Na štyroch koncoch kríža vidíme znaky štyroch evanjelistov na podobách ďatelinového lista vyryté. Hore je orol jankožto znak evanj. Jána, zprava okrydlený vôle evanj. Lukáša, zľava okrydlený lev evanj. Marka a dolu anjel znak evanj. Matúša. Pod krížom na pravej strane stojí sv. Maria a na ľavej sv. ap. Ján. Na kríži podoby tl. T sú sochy dvoch lotrov. Té práce previedol vraj jeden bardejovský umelec, žiak chýrneho umelca sochára Vida Stossa. Tým skončili sme prehliadku sanctuária a bočných lodí. Je rad na hlavnej lodi. Prvá vec, čo očiam lahodí, je bronzový luster gotický na prostriedku pochádzajúci z konca 15 stolia, Dá sa hore a dolu potahovať. Nad ním je umiestnený štít s erbom mesta Bardejova na jednej a býv. Uhorska na druhej strane. Nie je každodenné dielo ani kazateľna pochádzajúca z už častejšie spomínanej umeleckej školy Hölzelovej. Vidíme ju v ľavo pri druhom pilieri. Mimo chodom rečeno z jeho umeleckej dielne vyšla tiež kazateľna ba aj organ i košického Domu.

Pozoruhodné sú aj železné svietniky stenové po pilieroch. Sú slohu gotického a opatrené lis-

tovnými okrasami z r. 1505.

No, i lavice hlavnej lodi sú súčasťou nato, aby sme si ich lepšie všimli. Zhotovené sú z červeného smreka v 17. storočí v miešanom slohu renesančnom a rokokovom. Zajímavé a pekné sú listovné ozdoby na nich.

Spodky na kraji lavíc sa nachádzajúci stĺpčeky sú otáčivé. Zase kraje operadiel okrášľujú tri lvi držiaci gule.

Sme skončili našu puť po starom a slávnom kostole. Obzreli a potešili sme sa vo všetkom krásnom, cennom a starom. Môžeme byť spokojní, lebo sme sa soznámili s pýchou každého verného Bardejovčana. Kým by sme sa ale ztade vzdialili, pozdvihneme si naše zraky na západnú stenu chrámu nad organ. Vyskytne sa nám príležitosť pokochať sa v niečom peknom a azda dosiaľ ešte nikde nevidenom. Je to krásny okruhľý oblokozostávajúci zo skla vkusne poukladaného a rôznobarevného. Taký oblokozost je charakteristickou gotického budovania. Pohľad naň je rozkošný hlavne vtedy, ak paprsky zapadajúceho slnka ožiaria ho v svojej celej nádhere.

Bardejovské-Kúpele.

Táto návštevními v každej dobe tak obľúbená kúpeľ leží v utešenej asi 200 m. širokej doline. Ohradená je počínajúc od severovýchodu cez sever a západ až k juhozápadu vôkol dosť vysokými vrchami, ktoré sú väčšiu pokryté peknými ihličnatými lesami. Otvor do tejto čarokrásnej doliny vedie zo strany juhovýchodnej. Označená poloha má ohromný význam pre počasie tohto zákutia. Totižto kým je od severozápadu chránené vrchami proti chladným a sychravým vetrom, zatiaľ z juhovýchodnej a otvorenej strany pohodlne vnikne teplé a príjemné povetie. Že je tu čistý, bezprašný a ozónoplň vzduch, svedčí o tom lesnaté okolie. Táto naprosto ideálna poloha prispela k tomu, aby tu povstalo miesto súčasne už či k liečeniu či k zotaveniu sa ľudí.

Kúpele netvorí samostatnú obec. Sú časťou mesta Bardejova. Preto považujeme ich za osadu a nie za obec. Jedným potôčkom, ktorý tečie od severu k juhu, je delená na dve časti: poľana a dve administratívne celky. Prvá väčšia polovica

leží v chotári mesta Bardejova a je zároveň aj majetkom tohoto mesta. Tá časťka teda administratívne patrí mestu Ľavá, menšia polovica stojí v chotári obce Dlhej Lúky (Aspremontská strana), ktorá sa od osady nachádza na východ. Tá časťka zase administratívne je pridelená do tejto obce. Predstavenstvo mesta Bardejova stále sa usiluje prevziať tú stranu do svojej administrácie. No, dosiaľ sa to ešte nepodarilo. Bolo by to ale žiaducné, lebo je to trochu smiešne, že jedna časťka obyvateľov tej istej osady patrí sem a druhá zase hen.

Meno osady je dvojité. Prvá časťka mená svedčí, že osada, ako je už hore spomenuté, patrí Bardejovu. Druhá časťka mena ukazuje, že sa v nej nachádzajú kúpele. Že tu povstaly kúpele, možno ďakovať okrem krásnej a zdravej polohy štyrom prameňom, z ktorých vyviera železitá kyselka, „kvašná“ voda. Táto niekedy tak chýrna večne kryštáličistá voda so znamenitou chuťou má aj liečivú moc. Pre tú príčinu sú Bardejovské-Kúpele liečivé.

Z hornej časti (sev. záp.) Kúpeľov rátajú prvý prameň je „Bíčiaci“ alebo miestne pomenovaný „Perdžavka“. Pôvod týchto mien môže si

každý domysleť. Od roku 1895 tento prameň, kedy bola tuná Alžbeta, cis. a kráľovná býv. Rakúsko - Uhorska, na 3 týždňový pobyt, sa menuje prameňom Alžbetiným. Totižto ztade pila najradšej vodu. Nasledovný prameň menuje sa »Hlavným«. Toho príčina je, že vyviera práve v prostriedku osady. Za ním ide »Lekársky prameň«. Žriedlo to meno obdržalo preto, lebo lekári najčastejšie ztade odporúčajú vodu užívať. V rade štvrtý prameň by bol t. zv. »Plniaci«, teraz ale zakrytý a nevyužítkovaný. To žriedlo »Plniacim« sa volá preto, lebo ztade naplňovali fľaše a pri-nášali do obchodu tú »Bardejovskú vínnu vodu«. Pre verejné užívanie je tu aj »Ľudová studňa«, ktorá zima-leto stojí k dispozícii tunajším a cudzím návštevníkom Kúpeľov. Voda tejto studne nepochádza zo samostatného prameňa, ale z predošlých prameňov spojením vôd. V západnom smere Kúpeľov úplne pod brehom najdeme v novej dobe objavený prameň so sírkovou — kyslou vodou. Obsah tejto vody ale nie je presne známy, lebo lučobne nebola preskúmaná.

Že z jakých súčiastok pozostávajú vody prameňov bardejovských, to bolo už známo na sklonku 18. storočia, kedy boli po prvé lučobne

rozberané. V 19 storočí hlavne ku konci rozlučovali vodu častejšie rôzni učenci-lekári a lučbári.

Dľa J. Ošikovského dr., profesora lučby na klužskej (býv. Sedmohradsko) univerzite, z r. 1884 hlavné súčiastky bardejovských minerálnych vôd by boly: kyselina uhličitá, dvojnásobný kyselino-uhličitý sodík, chlorid sodný a dvojnásobno-kyselino-uhličitý železnatý. Dľa tejto analýzy bardejovské vody patria medzi alkalické — slané a železité kyselky. Lučobne ustálený obsah dľa mienky kompetentných odborníkov robí bardejovské vody nielen rovnocennými s inými tiež chýrnymi tu a cudzozemskými prameňami, ale v početných pádoch ich aj prevýši.

O Bardejovské-kúpele a pramene najdeme osvedčenie v knihe Št. Bolemana dr., svojho času vynikajúceho balneologa, ktorý píše nasledovne: Rozkošná poloha, mierne podnebie, balzamové bezprašné a v ozone bohaté povetrie, veľkolepé ihličnaté lesy zaisťujú Bardejovu vynikajúcu klimatickú významnosť. K tomu sa druží aj výtečnosť jeho minerálnych vôd. Pre dietne ciele prijemná a jako liečebný prostriedok ešte dôležitejšia je bardejovská voda. Takú šťastnú slúčeninu

chodievali sem, iba len v okolí bývajúcí zemáni (strana 50). Kúpele v tom čase skutočne tešili sa dobrému menu, lebo na 59 strane píše, že sa tu v r. 1816 400 cudzozemských hostov zdržievalo cez leto a po druhé bolo ich ešte viac.

Aby sme ešte raz poukázali na neobyčajnú slávu Kúpeľov v tej dobe, vidieť z toho, že i Alexander I, ruský cár, navštívil to miesto, keď sa vracal z lublanského kongresu domov r. 1821. Pohár, z ktorého pil bardejovskú vodu, bol zachovaný v bardejovskom muzeu, ale v r. 1914

Hlavní Rusi, ktorí, jak je to známo, za svetovej vojny boli aj v Bardejove, pri návrate vzali si ho so sebou. V revolučných rokoch 1848—49 z pocho-piteľných dôvodov ztratili kúpele svoju dôležitosť. Následok revolúcie bol, že i té prišli do úpadku. K tomu viackrát pohorely a tak úplne sa zničily. Konečne našlo sa niekoľko šarišských statkárov, ktorí v r. 1859 na osem rokov vzali do prenájmu vyhorenú osadu. Tí pokúpili zhoreniská, opäť postavili domy a tým znovu vzkriesili Kúpele.

Od tých čias potešiteľným spôsobom sa vyvíjaly. Sám majiteľ, mesto Bardejov, tiež všemožne sa usiloval, aby stavaním rôznych budov zveľadil osadu. V nasledovných rokoch kde samo

Domov sa dostal do veriteľských rúk. To využilo mesto Bardejov a zakúpilo tú peknú budovu r. 1910. Pri tejto kúpe vtedy sa predstavenstvo mesta Bardejova viedlo k šľachetným cieľom. Totiž dobre vedelo, že úradníctvo finančne nie je zaopatrené v takej miere, akoby za jeho ťažkú, úmornú, telo a ducha zabíjajúcu prácu právom zaslúžilo. Vedelo aj to, že následok takejto životy je vyčerpanosť, zmlátnenosť, ochablosť a nervozita, alebo iné organické choroby. Že potrebujú odpočinok, zotavenie, ba liečenie na vhodných a nato súčasných miestach, boli presvedčení členovia hore označeného slávneho predstavenstva. Ako ale mohli byť k tomu prístupní, keď boli a sú chudobní, biedni mimo nepatrnej výnimky? Nato sa rozpomáľajúca jím zaslúženého oddychu doprajúc dostal sa Domov do majetku mesta a stojí k dispozícii úradníctvu až do dnes. svojimi 50 úplne zariadenými a lacnými izbami. Nech je tou cestou vyjadrená čo najvšeľšia vďaka šľachetným činiteľom mesta zo strany úradníctva každej kategórie zato, že zadovážili a vydržiať tú dobročinnú a takmer bezprikladnú ustanovizeň a že umožnili i tomu najbiednejšiemu zamestnancovi sa potešiť v krásach tunajšej mat-

ky — prírody a prípadne si najst' tak túžobne žiadaný odpočinok alebo liečenie.

Vrátiac sa k záležitosti vedenia pofažne prednámov Kúpeľov poznamenáme, že nástupcom predtým opísanej uč. spoločnosti bola zase účasťníarska spoločnosť ale už z Bardejova, pravda, len na krátky čas. Od tej prešli Kúpele opäť do rúk svojho gazdu v r. 1914. No, vojna neprispela ničím k zveľadeniu tohoto miesta. Štátny prevrat našiel Kúpele ešte v spravovaní mesta. Po vojne, ako je známo, kúpele všade len jak — tak mohli jestvovať. Tak bolo to aj tu. Mesto oddalo osadu rôznym prenájomníkom do spravovania na kratšiu alebo dlhšiu dobu. Tí usilovali skôr využívať kovať jak zveľadiť to miesto. Napriek tomu ale dlho nevydržali. Jedni pre finančné ťažkosti, druhí pre nerozumné vedenie rad — radom vyšli na nivoľ. Iba tí mali zo spravovania Kúpeľov finančný úspech, ktorým sa podarilo dostať ich do nájmu na jeden rok.

Pri takýchto pomeroch Kúpele nič nezískali, iba rok za rokom upadávaly. To zkusiac a predvídiac neblahý koniec osady takýmto spravovaním, rozhodlo za mesto r. 1928 znovu prevziať do svojej správy Kúpele. Že majiteľ bol doma, dalo

sa to zbadať na každom kroku, lebo dostávaly nový a vábnejší obraz. Opravovalo a okrášľovalo sa všetko a všade. Na konci r. 1929 ale mestské zastupiteľstvo rozhodlo to ináč zariadiť. Totižto zdalo sa mu, že v prenájme — ovšem cez dlhšiu dobu — Kúpele budú lepšie zaopatrené a vedené prípadne aj rozširované ako v svojom spravovaní. Je niečo v tom, lebo každý z nich má svoje súromné zamestnanie, z čoho žije, a tak nemôže sa úplne venovať Kúpeľom v takej miere, ako by to dnešná doba žiadala. Či už je to tak alebo oňak, Kúpele do prenájmu vzala nová Nájomná Spoločnosť na 30 rokov rátając od r. 1930. Členovia tejto spoločnosti sú zväčša z Prešova a niekoľkí z Bardejova. Do budúcnosti tejto má spoločnosť pekné plány. Už hneď v prvom roku vybudovala všeobecne uznané a krásne štrandové kúpele, bez čoho v dnešnej dobe kúpeľný život nie je ani mysliteľný. A čo všetkého ešte chystajú! No, očakáva sa mnoho od tejto spoločnosti. A právom, veď členovia sú všetci Šarišania, ktorým by malo zaležať na zveľadení svojských kúpeľov. Má to pre nich obapolný význam. Preto je pevná nádej, že rozumným a múdрым vedením to miesto v blízkej budúcnosti dosiahne nielen starý lesk a

slávu, ale ešte i prevýši ho. Nech dá Boh, aby sa to očakávanie aj splnilo, lebo zaslúžia té neoceniteľné krásy prírody to, aby sa o ne svedomite dbalo.

Na tomto mieste dovolíme si označiť té najdôležitejšie výletné miesta, ktoré sa v okolí Kúpeľov nachádzajú. Sú to mesto Bardejov, Kružľovská huta sklená (Marienthal) od Bardejova na západ asi v diaľke 15 km, obec Zborov, neďaleká hranica poľská s cintorínom a pomníkom padlých v svetovej vojne a Krynické-Kúpele v Poľsku.

Vrele odporúčali by sme navštíviť drevený kostol v obci Hervartove, ktorá voľakedy tiež bola majetkom Bardejova. Leží od mesta na juh. Z Kľušova, z prvej železničnej stanice, možno pešky za $\frac{1}{2}$ alebo $\frac{3}{4}$ hodiny ta pohodlne dojsť. Kostol je zo 14-15 storočia. Zhotovený bol z tisového dreva v gotickom slohu. Vyplati sa ho prezrieť nielen pre starobylosť ale i pre veľkú cenu umeleckú. Rozhodne možno tvrdiť, že by sme v našej vlasti márne hľadali tomu primeraný starší kostol. Niet už, lebo sa ani jeden nezachoval v svojej pôvodnej forme natoľko, jako to tu vidíme.

Zborov.

Kto vyhladá Bard-Kúpele z bársjakých príčin a pri tom prezre si krásy a umelecké poklady mesta Bardejova, ten veľký hriech by spáchal, ak by nezašiel do hradu a prastarého mestečka Zborova. Dych týchto miest takmer vonia starožitnosťou. Žiaden navštevovateľ nebude ľutovať toho času, čo venuje Zborovu a jeho hradu. Veľkolepé mohlo byť to sídlo vtedy tak pyšných pánov, keďže i v rumoch je impozantné a úchvatne krásne.

Z Bard-Kúpeľov hrad a obec môžeme ľahko dosiahnuť už či pešky, či vozmo alebo autom. Najúčelnejšie je ponajprv prezreť si hrad a až tak samu obec. Pešky idúc nastúpime chodník hneď za Úradníckym Domom a vtedy do najbližšej obce Dlhej Lúky dôrazíme čo skoro. Kto ide vozmo alebo autom, ten kúpeľnou cestou príjdu ku hradskej obráti sa na sever. To vie ovšem každý kočiš alebo šofer. Cestujúc k blízkej a už spomenutej obci zbadá v ľavo jeden trojhranný, murovaný, so strieškou zaopatrený pomník. Označuje miesto zomretia Gašpara Serédyho, o čo sa zmienime až pozdejšie. V obci vozidlo zane-

cháame, lebo ním na hrad dôjsť nie je možné. My vystúpime z južnej strany a sídeme severnou stranou s vrchu, kde nás môže počkať povoz. Sem snadno pricválá za dobu, kým si hrad obzreje a sa nasýti prírodnou krásou okolia. V Dlhej Lúke každý človek alebo väčšie dieťa nám ukáže (prípadne nás odvedie, čo je múdrejšie) poľnú cestu, ktorá vedie hneď za obcou popri kyslej vode, a potom čoskoro lesom porasteným rôznymi stromami. Medzi nimi sú duby (až na temeni vrchu a neďaleko srúcanín vo výške 460 m), pod ktorými sa vraj už Rákóczi prechádzal. Sostúpiať s vyvýšeniny prejdeme cez nevelký potok a sme o krátku chvíľku v obci. Tento výlet za jedno odpoľudnie môžeme pohodlne urobiť.

Pôvod zborovského hradu je neznámy a ani žiadna povesť neostala o tom, že ako povstal. Je ale isté, že v 13 storočí už stál. Totižto Vojtech IV po ztratej bitke pri Slanej proti Tatarom utiahol sa na hrad šarišský. Tu vystavil listinu, v ktorej daroval zborovský hrad svojmu vernému Makovi de Tarcza. Ztade tento hrad spolu s celým tamojším okresom (teraz Zborov patrí k bardejovskému okresu) bol nazývaný makovickým. Od tej doby ovšem menil si

svojich gazdov. Z nich spomenieme si rodinu Zudarov, o ktorej vieme, že so susedmi stále žila v nepriateľstve. Tak sa hažterila s Bardejovom jak i s Poľskom. Posledný Zudar zomrel v r. 1470, kedy dľa zákona tento jeho majetok prešiel do rúk kr. Matyáša. Ovšem kráľ to daroval ďalej a tak dostali ho Rozgonyovci. R. 1522 už Tarczay bol na ňom pánom, kým r. 1536 zase Zápoľský vládnuť tu. Toto panstvo ale tu dlho nemeškalo. Známo je, že po moháčskej bitke (1526) Uhorsko malo dvoch kráľov. Jeden z nich bol Zápoľský a druhý Ferdinand Habsburský I. Ostatný opanoval terajšie Slovensko a tak aj hrad makovický. Ten ho daroval svojmu privržencovi, Jurajovi Serédymu, r. 1548. Táto rodina ho mala do r. 1566, kedy posledný Serédy (Gašpar) zomrel. Tým padol celý majetok jeho zaťovi, kniežaťu Ostrožskému (Ostrožskému), do rúk.

S osobou Gaš. Serédyho je spojená pekná povesť, ktorá žije i teraz medzi tunajším obyvateľstvom a ktorá líči, že jak prešiel hrad do majetku rodiny Rákócziovcov. Ján Rákóczi rád chodieval navštevovať Serédyho zo svojho šarišského hradu, lebo sa mu tento hrad veľmi páčil. Raz súc vo veselej nálade poznamenal, že by kúpil

Zborov. Serédy, ktorý tiež nie menej miloval hrad, nechcel by ho bol ztratiť, zo zdvorilosti ale privolil žiadajúc 16 tisíc alebo 1 korec dukátov. Tě maly byť razené v tom istom roku. Serédy myslel, že jeho podmienka nebude splnená. Čo sa zdalo aj nemožným v tejto dobe. Rákóczi sa s radostou vracal domov, lebo sa jeho sen mal skutkom stať. Serédy sa zase rmútil, lebo na všetko zlo musel byť prichystaný. Rok sa čoskoro minul. V určenom dni zjavil sa Rákóczi v sprievode svojich ľudí a vyčítal na stôl vyjednané dukáty. Pyšný hrad zborovský čaral gazdu. S ťažkým srdcom sa lúčil doterajší pán od svojho tak milého zámku No, muselo sa stať. Cestou ešte raz chcúť vidieť svoj ztratený poklad obrátil sa a v tom okamihu od žiaľu puklo mu srdce. Na tom mieste, kde posledný Serédy tak tragickým spôsobom zomrel, jeho vdova rod. Anna Méreyová postavila už známu trojhriannú kaplnku neďaleko obce Dlhej Lúky smerom k Bardejovu. Pomník stojí ešte aj dnes s nápisom »Hoc est Serédy«. Opravený bol 19 júla r. 1590 už spomenutým kniežatom Ostrožským.

Povesť ostane povestou. Z nej ale pravda je tá, že Serédy skutočne zomrel na tom mieste,

vaní členovia rodiny Aspremontov. Preto sa hovorí, že boli a nie sú, lebo zakončením vojny povstávajú bezúzdnoš hľadajú šperky u bohatých mŕtvôl rozhádzala a pošpinila to pokojné miesto nebohých. Vo vežiach boli zvony Rákóciovcov. Tě pri požiarí sa stopily. Preto r. 1915 z masy zvonov roztopených uliali jeden, ktorý je teraz vo farskom kostole umiestnený. Za svetovej vojny Rusi mali Zborov obsadený od okt. 1914 do mája 1915. Obec bola takmer úplne vypálená. Pamiatka pô tom je nová čiastka v popredí obce, tak tiež na farskom kostole rôzne opravy, ktorý práve len čo ušiel ľahko prestaviteľnému následku vojny. Tou mnoho trpela aj aleja tak zvl. 100 líc za dvorom kaštieľa. Historické to miesto je preto, lebo tu si datoval svoje listy a listiny známym »datum sub centum tilis« r. 1642 Juraj Rákóczi jako dedičný hlavný župan Šariša so sídlom Makovicou (Zborovom).

Vo farnom kostole možno vidieť nasledovné dary Fr. Rákócziho: Jedno skvostné a zlatom vyšívane palium (casula) z brokátu zo 17 storočia, 2 monštrancie a kalichy, tak tiež 2 bronzové svietniky s ozdobami stilu renesančného.

Konečne treba pozornosť venovať aj samému

kostolu. Totižto v ňom sanctuárium je budované v podobe pravoslavného dvojkríža. Zvláštne ozdobený je pravý výklenok, ktorý bol osobitne obľúbený rodinou Rákóciovcov.

mesto kde nejaká účastinárska spoločnosť spravovala Kúpele.

V roku 1890 veľkú zmenu urobili v manipulovaní vody. Totižto dosiaľ pramene boli primitívne obrúbené a bez strechy. Pri tom pre hĺbkosť nemohly byť ani dostatočne čistené. K pitiu a plneniu vodu jednoducho len čerpali. To bol veru neutešený stav manipulácie tak drahocennej kyselky. Aby to prestalo, pramene vyhlbili, dľa najnovšieho spôsobu balneotechniky obrúbili, silnou zrkadlosklenenou platňou a zatvárajúcou sa železnou pokrývkou boli zaopatrenej. Voda k pitiu alebo plneniu sa dostávala, jako i teraz, čapovaním. Zbytočná voda bola železnými rúrami odvedená do veľkej nádržky, zkadé bola tlačaná do kúpeľní. Nad prameňmi postavili vkusné drevené pavilony. Z týchto vyniká 16 m vysoký štílový pavilon s kupolou nad hlavným prameňom.

V roku 1892 sa stal opäť obrat v prospech Kúpeľov, keď ich do prenájmu vzala fa A. Zimónyi — Schwarcova. Tá firma ale čoskoro sa zmenila v účastinársku spoločnosť. Tu treba sa úprimne priznať, že táto spoločnosť toľko obety priniesla pre zveladenie Kúpeľov, že to ostane vo večnej pamiatke ich dejín. Na šťastie vtedy teda

r. 1893 otvorila sa i prešovsko-bardejovská železnica, čo už zaistila, želepšie časy prídu na osadu. O účinkovaní zmienenej spoločnosti mohlo by sa mnoho popísať. Spomenieme si ale len té budovy, ktoré boli ňou stavané a ktoré sú i dnes okrasou Kúpeľov. Do r. 1893 postavili zo 65 úplne zariadených vodovodom a elek. osvetlením zaopatrených izieb pozostávajúcu a mohutnú »Slaviu«. V tom samom roku bola stavaná strojárň nielen na hriatie vody ale i na dorábanie elektriny; tak pekné prvotriedne kúpeľne a ešte na konci osady stojací vodoliečebný ústav. V roku 1895 oddali svojmu účelu pekný hotel »Palace«. Konečne r. 1898 na hlavnom priestore Kúpeľov postavili na miesto v r. 1834 vystavenej starej kúpeľne krásnu Astoriu, v ktorej sa okrem 60 s verendami a loggiami zaopatrených izieb nachádza zo 4 veľkých siení pozostávajúca liečebná dvorana (Kur-salon). Teda, jako viďeť, dala si tá spoločnosť zaležať na tom, aby Kúpele povzniesla.

Spomenutiahodné stavisko je ešte na kraji Kúpeľov (od Bardejova) vypínajúci sa vežatý Domov. Postavil ho budapešský pravotár dr. Múrányi v r. 1895 a spravoval jako hotel O niekoľko rokov pozdejšie ale menovaný hmotne upadol,

kde stojí pomník. O tom svedčia pôvodné listy nájdené v bardejovskom archíve Alojzom Rhodym, učencom — mešťanostom toho mesta.

V prvom liste Alexius literatus praefectus latinsky sdeluje Bardejovčanom, že jeho pán G. Serédy náhle zomrel dnes (3.III. 1566) odpoľudnia o 2 hod. na mieste kaplnky a prosí mesto o zaslatie stolára a fakieľ. V druhom liste (11. III. 1566) píše, že mrtvolu vezú do Banskej Bystrice. Tretí list zasiela Paulus Akay praefectus, v ktorom upovedomuje mesto, že na mieste umretia bude postavený pomník. Vidíme teda, že má svoj základ tá povest. Čo sa týka odkúpenia hradu Rákóczi, je pravda to, že Zigmund Rákóczi vskutku kúpil hrad a síce od zafa Serédyho už viackrát spomenutého kniežata Ostrožského. Platil zaň 80.000 dukátov, čo svedčí kúpno-predajná smluva písaná v špišskej kapitule r. 1601.

Tu to jest na hrade makovickom zomrel 8. júla 1676 Fr. Rákóczi I, knieža a manžel Hel. Zrinskej. Od nej r. 1683 dobyl hrad Schultz, cisársky generál a ho ohňom, železom žničil. Vymretým mužského pokolenia rodu Rákóciovcov prešiel hrad s ostatnými majetkami do rúk grófa Aspremonta, ktorý vzal si za man-

želku sestru Fr. Rákócziho II. I ten rod vymrel Novým pánom tohoto statku sa stal Jur. Erdődy gróf, lebo sa oženil s Mariou Aspremontovou. Tá rodina predala celé panstvo bratom Hermanovi a Maxovi Straetzovým. Od tých zase odkúpil gróf Siegfried Clary Aldringen. Konečne všetko to došlo sa do rúk eráru. Ten rozparceloval všetky pozemky medzi drobnými roľníkmi. Tak prišli majetky kedysi tak spupných pánov do rúk tým, ktorí na nich i vtedy pracovali i dnes pracujú a ktoré odjakživa im patrely.

O pôvode samej obce tiež nič nevieme. Prvýkrát Zborov je spomenutý dosť dávno a síce za panovania Vojtech II alebo Slepého. Totiž tu porazil Vojtech II Borisa svojho soka na uhorský trón. To zaiste svedčí o starobylosti tejto dosť veľkej obce. Historické a umelecké pamiatky má iba z dob slávy rodu Rákóciovcov. Žiaľbohu ale v nedávno minulej dobe poškodil té pamiatky čiastočne požiar a čiastočne ľudská nenasytnosť popudená zaslepenosťou poválečnou.

Ešte r. 1914 na jar požiaru v obeh padol dvojvežový v renesančnom štíle budovaný dvorný kostol s kaštieľom. Postavil ich Fr. Rákóczi I okolo r. 1660. Do krypty toho kostola boli cho-

M. BLAYER A SYN

odporúča svoju
moderne zariadenú

KNÍHTLAČIAREŇ

na vyhotovenie akých-
koľvek tlačív, ako :
listových papierov,
obálok, memoránd, úč-
tov, dopisníc, oznáme-
ní sňatkov, oznámení
úmrtí, snúbeniek, na-
vštevieniek, obežníkov,
stanov, plákov,
brošúr, cenníkov atď.
v čase najkratšom a
za veľmi mierne ceny.

!)
Založeno
roku 1884
(!

BARDEJOV, Masaryk. n. 13.

O B S A H :

	str.
Prechádzka Bardejovom	5
Dejiny mesta Bardejova v krátkosti	26
Budova muzea	52
Farský (Veľký) kostol sv. Ľúdia	58
Vnútro kostola s umeleckými pokladmi a pamiatkami	63
Bardejovské-Kúpele	79
Zborov	94